

DUBRAVKA FRANKOVIĆ

HRVATSKO-SLOVENSKI MUZIČKI KONTAKTI U SVJETLU KUHAČEVE KORESPONDENCIJE S GERBIČEM*

Kuhačevo zanimanje za slovenski muzički život imalo je nekoliko uporišta: ideju o kulturnom jedinstvu južnih Slavena, koja je tada još uvijek aktualna u nekim hrvatskim krugovima i u Kuhaču nalazi zagovornika na području muzičke umjetnosti; vlastiti rad na skupljanju i tumačenju hrvatske narodne muzičke baštine, koji se prirodno proširuje na ostalu južnoslavensku pa tako i slovensku narodnu muzičku umjetnost; napokon, raznovrsne kontakte sa slovenskim muzičarima, kulturnim radnicima i privatnim licima, koji potpomažu ovaj stalni Kuhačev interes.

Dopisivanje je najčešći način Kuhačeva komuniciranja sa Slovencima. Njegova opsežna korespondencija obuhvaća i pedesetak adresa iz Slovenije, s oko dvije stotine pisama. Više od četrdeset godina Kuhač je upućivao i primao pisma od slovenskih kompozitora i drugih muzičkih radnika, od svećenika, učitelja i ostalih lica u državnoj službi te privatnika raznih zanimanja.¹ Neka su pisma upuće-

* U radu pod naslovom *Korespondencija Kuhač — Gerbič* (*»Arti musices«*, br. 6, Zagreb 1975) već su obrađeni neki aspekti Kuhačeve korespondencije s Gerbičem. Ovdje se obrada te teme proširuje i zaokružava pogledom na hrvatsko-slovenske muzičke kontakte u svjetlu cjeline tog fonda.

¹ U registru imena Kuhačeve korespondencije (u biblioteci Razreda za muzičku umjetnost JAZU, Zagreb) nalaze se imena i ovih adresata: Bachman Fran, liječnik, Ilirska Bistrica; Cirman Anton, učitelj, Preddvor; Cerin Josip, dirigent Glazbene matice, Ljubljana; Fleg Petar, kapelan, Trst; Gaberc Simon, županijski provizor, Ponikva; Gerbič Milka, Ljubljana; Gerbič Fran, kompozitor, Ljubljana; »Glazbena Matica«, društvo, Ljubljana; Gregorič Johann, orguljaš, Radgona; Hanžić Jakob, župnik, Sv. Duh pri Lučah; Hoffmeister K., profesor Glazbene matice, Ljubljana; Hraševac Franc, okružni načelnik, Gmünden, Koruška; Hubad Franc, kompozitor, Ptuj; Ipavec Benjamin, liječnik i kompozitor, Graz; Ivanc Franjo, učiteljski pripravnik, Ljubljana; Javurek Norbert, liječnik, Maribor; Jereb Romuald, gvardijan, Kamnik; Hudovernik Matija, učitelj, Dobropolje, Videm; Jurak Franjo, učitelj, Slovenija; Karlin Hrabroslov, bogoslov, Ljubljana; Kaut Mato, učitelj, Sežana; Krsnik Lavoslava, učiteljica, Cerniče; Leban Janko, učitelj, Gorica; Luznik Alojzije,

na znancima ili prijateljima, neka osobama koje Kuhač ne poznaje osobno ali cijeni njihovo znanje ili društveni položaj; veći broj pisama na razini je službene korespondencije. Međutim, bez obzira na osnovni ton pisma ili na dužinu, neke su teme zajedničke mnogim pismima.

Na prvom je mjestu Kuhačeva zbirka *Južno-slovenske narodne popievke*, bilo da se radi o suradnji, najčešće molbi za pomoć u skupljanju izvornih slovenskih narodnih napjeva, o pretplati ili stručnoj kritici zbirke.² Planovi i prijedlozi oko izvođenja i objavljivanja djela nekih slovenskih kompozitora u Zagrebu te ocjene njihova kompozitorskog rada također su česte teme ove korespondencije.³ Na Kuhačev zahtjev neki su adresati, kao što je poznato, poslali svoj muzički prilog za II. dio *Uputa u glasoviranje*, te se i o tome vodila prepiska.⁴ Zanimljivo je da su i kompozitori amateri (većinom učitelji i svećenici) tražili i primali Kuhačevu (uvijek pažljivo odmjerenu) kritiku svojih pokušaja. U toku dugogodišnjeg rada na svom muzičkom leksikonu Kuhač je ne jednom pismeno tražio podatke o sudionicima slovenskog muzičkog života; bio je predvidio, naime, i *Biografski i muzikografski slovník Slovenaca*.⁵ Prepiska otkriva i Kuhačevu potrebu za ocjenom (u obliku članka ili kritičkog prikaza) njegovih znanstvenih radova. Poznavajući uvjete u kojima je znanstveno djelovao, bila je to potreba da se i slovenska kulturna javnost upozna s njegovim radom, ali i želja da čuje mjerodavan sud.

graditelj instrumenata, Vrhnika; Majar-Ziljski Matija, župnik, Celovec; Meglič Joža, privatnik, Gabrijelčica na Brezjah; Mercina Ivan, učitelj, Gorica; Miklosich Johann, učitelj, Maribor; Noll Josip, operni pjevač, Ljubljana; Novak M., sudac, Kostanjevica; Ozbič Matija, Celovec; Pleteršnik Maks, profesor, Ljubljana; Podgornik Lucilla, Gorica; Podgornik Franjo, redaktor lista »Slovanski svet«, Trst; Radič Petar, slovenski historiograf, Ljubljana; Raič Božidar, župnik, Haloze, Slovenija; Razlog Jakob, odvjetnik, Brežice; Rogoz Marija, Gorica; Schneider Franz, Ljutomer; Stegnar Feliks, učitelj, Ljubljana; »Slovanski svet«, redakcija, Trst; »Slovenska čitalnica«, Trst; »Soča«, redakcija, Gorica; Skoflek Radoslav, učitelj; Vabič Fran, učitelj, Ormož; Vrančič Anton, učitelj, Trebnje; Zaherl Fran, Mala Nedelja, Štajerska; Zorn Josip, kapelan, Kamenjak, Gorica; Zan Ivan, kapelan, Sv. Vid kod Ljubljane; Železnikar Ivan, Štajerska. Originali knjiga prijepisa Kuhačeve korespondencije nalaze se u Arhivu Hrvatske, Zagreb, u Kuhačevoj ostavštini.

² Za pomoć u skupljanju slovenskih narodnih popijevaka Kuhač se najčešće obraća učiteljima i svećenicima; za pretplatu se obraća svima; za mišljenje o *Zbirci* najčešće kompozitorima.

³ To se prije svega odnosi na F. Gerbiča, ali i na B. Ipavca, npr.

⁴ Usp. D. Franković, *Korespondencija Kuhač — Gerbič*, »Arti musices«, br 6, 1975, str. 107 — 108.

⁵ Usp. F. Kuhač, *Moj rad*, Zagreb 1904, str. 38, toč. 3. Također: Arhiv JAZU, Zagreb, Kuhačeva ostavština, sign. XVII—2. U žutoj kuverti, s Kuhačevim natpisom »Slovenski glazbenici (za moj biografski i muzikografski leksikon)« pod brojevima 1—197, nalazi se materijal koji je Kuhač skupio. Ta je građa vrijedna posebne obrade.

Unutar spomenute korespondencije izdvajaju se tri imena: Fran Gerbič, Benjamin Ipavec i Matija Majar — Ziljski.⁶ Iako korespondencija s B. Ipavcem i M. Majarom — Ziljskim nije opsežna (poznato je do sada devet Kuhačevih pisama i jedno Ipavčevo te osam Kuhačevih i tri Ziljskog), zanimljiva je sadržaja; potkrepljuje osim toga povezanost dviju sredina koje na sličan način traže svoj nacionalni kulturni identitet.⁷ Kuhačeva korespondencija s F. Gerbičem sadrži najviše pisama (do sada je poznato trideset devet pisama i dvije dopisnice Kuhača i pet sačuvanih pisama Gerbiča), traje najdulje (trideset dvije godine, s prekidima) i označena je čvrstom vezom iskrenog prijateljstva.⁸

Pisma koja su građa ovom radu pripadaju razdoblju zadnje četvrti 19. i prvog desetljeća 20. stoljeća. Razdoblje, u kojem dugotrajna nastojanja u stvaranju autentične nacionalne kulture postižu rezultate na nekim muzičkim područjima, uprkos još uvijek nepovoljnim okolnostima. Povijest muzičke kulture hrvatskog i slovenskog naroda bilježi tada niz ličnosti i institucija, značajna i raz-

⁶ *Gerbič Fran*, »kompozitor, operni pjevač i pedagog (Cerknica, 1840 — Ljubljana, 1917). Učio muziku kod M. Maška, kasnije na Konzervatoriju u Pragu. Pjevao u Pragu, Zagrebu, Ulmu i Lavovu, gdje je 1882—1885. nastavnik solo-pjevanja i zborovoda na Konzervatoriju. Od 1886. vrši razne dužnosti u Ljubljani: zborovoda ljubljanske Narodne čitalnice, dirigent Dramatičnoga društva, vođa i učitelj Glazbene Matice i dr. Kasni romantik, koji se s A. Foersterom i B. Ipavcem razvija u neoromantičara, utječe snažno na slovensku muzičku kulturu. Napisao prvu slovensku simfoniju. God. 1886. izdavao zbornik za crkvenu muziku »Lira sionska«, a 1899—1900 reviju »Glasbena zora«. Obje su publikacije odigrale značajne uloge u novijoj muzičkoj kulturi Slovenije«. (ME, 1, Zagreb 1971, J LZ, str. 668. D. Cvetko).

Ipavec Benjamin, »(Sentjur pri Celju, 1829 — Graz, 1908), ... studirao medicinu u Grazu i Beču, a muziku u Grazu ... Po stilu je romantičar. Ipak se još oslanjao na klasicističke elemente ... U izražaju slijedio je osjećajnost slovenske narodne muzike. Njegova muzika odražava živ i dubok smisao za melodiku, bogat zvuk i preciznu formu. Ipavec je zajedno s A. Foersterom i F. Gerbičem položio temelje romantici kod Slovenaca te predstavlja jednu od najizvornijih i najznačajnijih ličnosti u razdoblju slovenskog muzičkog romantizma.« (ME, 2, Zagreb 1974, J LZ, str. 221. D. Cvetko).

Majar-Ziljski Matija, istakao se skupljanjem narodnih pjesama Ziljskih Slovenaca, u čemu su ga vodile i nacionalne namjere. Prikupljao je i slao Kuhaču slovenske narodne napjeve za Zbirku. (Andreis — Cvetko — Đurić Klajn, *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, D. Cvetko, *Razvoj muzičke umjetnosti u Sloveniji* str. 380; također usp. D. Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*, II, Ljubljana 1959, str. 234).

⁷ Pisma Matije Majara-Ziljskog pružaju izvoran materijal o starim slovenskim pučkim običajima u kojima je pjesma često konstitutivni element. Ipavčeva pisma odnose se djelomično na njegov kompozitorski rad. Ipavčeve su pjesme, na primjer, bile poznate i veoma omiljene u Hrvatskoj. Usp. D. Cvetko, *Hrvatska muzika kod Slovenaca do početka 20. stoljeća*, »Arti musicus«, br. 9/1—2, 1978, str. 171.

⁸ U spomenutom radu D. Franković obrađene su ove teme korespondencije Kuhač — Gerbič: *Južno-slovenske narodne popievke*, *Uputa u glasoviranje* i onaj dio korespondencije koji govori o izgledima obojice da budu izabrani za članove JAZU.

novrsna njihova djelovanja.⁹ Konstituiranje i kultiviranje muzičkog života neke sredine, naime, složen je i dugotrajan proces, ovisan o nizu faktora. Pretpostavlja intenzivno i kontinuirano djelovanje na nekoliko posebnih područja (muzičkom prosvjećivanju i obrazovanju, muzičkoj produkciji i reprodukciji, osnivanju muzičkih organizacija i institucija, njegovanju amaterizma, izdavačkoj djelatnosti, znanstvenom istraživanju i sl.), a i cilj dovoljno snažan da uspostavi njihovo usklađivanje. Pritom znatnu ulogu ima razvijenost sredine — društveno uređenje i političke okolnosti, materijalni i kulturni uvjeti života. Inicijatori, koordinatori i ostali akteri muzičkog života (nazovimo tako uvjetno produktivne, reproduktivne i ostale ličnosti) »izvlače« iz tih datosti — ovisno o svom talentu, znanju i ideološkoj orijentaciji — pretpostavke, odnosno mogućnosti za svoj rad.

Pisma korespondencije Kuhač — Gerbič tematski se odnose na najvažnija područja intenziviranog muzičkog života dviju sredina. U njima je riječ o kompozitorskom, pedagoškom i organizatorskom radu i suradnji obojice adresata, o stvaranju nacionalnog opernog kazališta, o problemima muzičke profesionalnosti, o stručnom obrađivanju fenomena narodne i umjetničke muzike. Često se nekoliko tema nalazi u istom pismu. Raspoređene su i obrađene po važnosti koju imaju za adresate: najviše je prostora danoj temi koja ih u tom trenutku najviše i zaokuplja. Njihov međusobni odnos rječit je odraz živosti trenutka u kojem je pismo nastalo. Zbog preglednosti ovog rada, međutim, teme su izdvojene i pojedinačno obrađene.

GERBIČEVO POZNAVANJE I RECENZIRANJE KUHAČEVIH RADOVA

U toku dugogodišnjeg prijateljstva Kuhač je veoma često slao Gerbiču neka svoja započeta djela, neku štampanu ili rukopisnu raspravu s molbom da Gerbič to pročita, razmisli o tome i, ako nađe volje i priliku, napiše svoj prikaz, primjedbe i sud. Objavljeno Gerbičevo mišljenje o nekim Kuhačevim djelima bilo je preporuka slovenskim čitaocima, no Kuhaču je ono bilo potrebno i kao ocjena stručnjaka koja potiče na razmišljanje, katkad na obranu ili učvršćivanje vlastitih stavova.

Iako je Gerbič djelovao u drugoj sredini, zbog srodnih nacionalnih i kulturnih težnji mogao je shvatiti i rodoljubnu komponentu Kuhačevih djela, istaći je u svojim napisima te tako izdvojiti Kuhačev rad i po ovoj posebnosti namjene. Ne treba, naime, zaboraviti da je podrška koju je Kuhač imao u pojedinim ličnostima javnog i kulturnog života (i samo ponekoj ličnosti političkog života

⁹ Usp. Andreis, Cvetko, Đurić-Klajn, *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, posebno dijelove o tokovima na prijelazu stoljeća.

tog vremena) u Hrvatskoj bila i suviše slaba da stvarno podrži njegovo djelovanje. Trebalo je uporno ukazivati na njegov muzičko-literarni rad, ističući podjednako i značenje koje ima za poticaj i razvoj nacionalnog muzičkog stvaranja. Zato je Gerbič u svojim napisima, osvrtima i kritikama gotovo uvijek isticao i ovu komponentu Kuhačeva rada, pružajući mu otvorenu podršku.

Kad se djela koja je Kuhač poslao Gerbiču potraže među literarnim i muzičkim radnjama u popisu koji je sam sastavio,¹⁰ vidljivo je da ona pripadaju svim razdobljima njegova aktivnog života od časa kad je Gerbič otišao iz Zagreba. Ne radi se, naravno o svim radovima, pa čak ni o većini štampanih ili rukopisnih Kuhačevih djela, no mnoga od temeljnih bila su zastupljena.

Svoje rukopise ili knjige Kuhač je običavao slati Gerbiču uz neko pismo, s nekoliko popratnih riječi. Dužina i karakter tih napomena ovisili su o namjeri s kojom je slao svoj rad Gerbiču na uvid. *Južno-slovenske narodne popievke*, na primjer, bile su tema nekoliko pisama, kao i *Uputa u glasoviranje* ili *Uputa u pjevanje po kajdama*, dok je svoju raspravicu o tamburama popratio tek s nekoliko riječi.

Nije sačuvano Gerbičevo mišljenje o većini djela koja mu je Kuhač poslao. Neka je, možda, samo pročitao. O nekima je i pisao, ali pisma nisu sačuvana te o tome saznajemo posredno preko Kuhačevih odgovora. Samo o nekima, i to ne uvijek o onima za koja je Kuhač molio, napisao je Gerbič osvrt ili opširniji prikaz u nekom slovenskom listu.

Ako se izuzmu već spomenute recenzije *Južno-slovenskih narodnih popievaka* i *Upute u glasoviranje*,¹¹ treba sada spomenuti ostala Kuhačeva djela o kojima je Gerbič pisao te ona koja je poznavao ali javnost o njima nije obavijestio.

Radi veće preglednosti oni Kuhačevi radovi o kojima je ovdje riječ grupirani su u tri skupine:

1. djela o čijem je postanku ili štampanju Kuhač obavijestio Gerbiča;
2. ona koja je Gerbič upoznao, ali javno o njima nije iznio svoje kritičko mišljenje;¹²
3. Kuhačeva djela o kojima je Gerbič objavio recenziju.

¹⁰ Pod naslovom *Moj rad*, Zagreb 1904, Kuhač je sastavio popis svojih štampanih i neštampanih literarnih i muzičkih djela od godine 1852. do 1904.

¹¹ Usp. D. Franković, op. cit, str. 104–107, te 107–111.

¹² Ovamo bismo mogli ubrojiti i nekoliko Kuhačevih popijevaka koje je Kuhač poslao Gerbiču s pismom od 26. IX. 1879. uz napomenu: »(...) nekoliko autografa za Vaše pjevačko društvo, pa neka u Vašim programima bude i jedan stranac.« (Knj. VI, br. 243, na njemačkom jeziku.) Kuhač međutim ne navodi popijevke poimence i ne spominje ih više nijednom te im — prema tome — nije pridavao neko veće značenje. No time je izgubljena mogućnost da ih potražimo na programu nekog koncerta i tako saznamo njihovu dalju

U prvoj su grupi: *O hrvatskom pravopisu na temelju glazbene eufonije* (knjiž. R. F. Auera, Zagreb 1889), *Katekizam glazbe*, II. izdanje, (naklada Kugli i Deutsch, Zagreb 1890), *Die musikalische Orthographie*, (priređeno za štampu 1895), *Appollonova himna*, (*»Rad JAZU«*, knjiga 130, Zagreb 1897).

Druga se grupa sastoji od: *Pjevanka, sto dječjih popievaka za jedno grlo*, (Naklada Hrvatskog pedagoškog književnog zbora, Zagreb 1885).

O tanburaškim drušinama i o ugodbi tanburice, (*»Smotra«*, Zagreb, 1. veljače 1887).

Ples i plesovna glazba, rasprava, (*»Prosvjeta«* br. 1—5, Zagreb 1893) i u posebnom otisku u tisku A. Scholza.

Plesanka, zbornik originalnih plesova za klavir, redigirao F. Kuhač, knjižara F. R. Auer, Zagreb 1893.

Sto proizvodi sitninu pievnoga glasa?, (*»Prosvjeta«*, Zagreb, 1. XI. i 15. XII. 1895), i u posebnom otisku u nakladi A. Scholza 1896.

Osobine narodne glazbe naročito Hrvatske; Komparativna muzikologija, (Uvod i tri poglavlja, *»Rad JAZU«*, Zagreb 1904).

U trećoj su grupi: Kuhačeva redakcija dvanaest popijevaka Vatroslava Lisinskog *Neuvelo cvieće*, II. izdanje 1889.

Dvije rasprave: *Zadaća melografa i Vriednost pučkih popievaka*, (*»Vienac«*, br. 5—9, 11—15, 17—19, Zagreb, 1892).

Nova glazbena struja njemačka i sadašnji talijanski kompozitori, (prilog *»Hrvatske«*, Zagreb 1892 i tisak A. Scholza kao separat).

U ovom se popisu ne nalazi Kuhačeva neobjavljena *Uputa u pjevanje po kajdama* jer je to djelo — izrazito pedagoške namjene — izazvalo specifične kontakte s Gerbičem i bilo je predmet nekoliko pisama zanimljiva sadržaja. Stoga je ta prepiska posebno obrađena.

1. Godine 1889. obavijestio je Kuhač Gerbiča o dva svoja novija rada: *Katekizmu glazbe* (II. izdanje) prema I. C. Lobeu te o knjizi *O hrvatskom pravopisu na temelju glazbene eufonije*. Pretpostavljao je da bi ti radovi mogli Gerbiča interesirati; prvi zbog pokušaja izgrađivanja hrvatske muzičke terminologije i drugi zbog polemike koju je u javnosti izazvao.¹³

sudbinu. Gerbičevo pismo o tome možda nije postojalo, a možda je izgubljeno. No budući da su u to vrijeme programi beseda čitaonica, naročito ljubljanske (usp. D. Cvetko, *Razvoj muzičke kulture u Sloveniji*, iz knjige: Andreis, Cvetko, Đurić-Klajn, *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, str. 433), u skladu s panslavističkom orijentacijom, sadržavali uz kompozicije Smetane, Dvořaka, Chopina, Glinke i dr. i djela Zajca, Lisinskoga, Eisenhutha, Lžičara i Kuhača, može se pretpostaviti da su se među njima nalazile i ove spomenute Kuhačeve popijevke.

¹³ Knj. IX, br. 176. Usp. također: F. Kuhač, *Moj rad*, str. 30—31: »Odgovor gosp. Ibleru na njegovu ocjenu brošure *O hrv. pravopisu* — Polemika«, *»Na-*

Na sličan, veoma kratak način, Kuhač je pisao Gerbiču o svom djelu *Die musikalische Orthographie* uz primjedbu, da će djelo poslati u Leipzig. O *Appollonovoj himni*, koju spominje u istom pismu, piše nešto više.¹⁴ Smatra taj svoj rad veoma zanimljivim i važnim: »(. . .) Ich glaube mit dieser meiner Arbeit zwei Probleme gelöst zu haben, jenes über die Enharmonik und das andere über die Polyphonie der alten Griechen und zwar auf Grund der kroatischen Volksmusik. Ob es Kršnjavi drucken lassen wird und wo, dass weiss ich nicht (. . .).«¹⁵

Die musikalische Orthographie nije štampana; malo je vjerovatno da je Gerbič upoznao taj rad.¹⁶ Kuhačeva rasprava *Appollonova himna* izdana je tek 1897. godine, a u prepisci se više ne spominje.

2. 1885. godine Gerbič je nastavnik pjevanja na konzervatoriju u Lavovu. Njegovo estradno pjevačko, a zatim i pedagoško pjevačko iskustvo potaklo je Kuhača da mu pošalje tek štampanu *Pjevanke, sto dječjih popievaka za jedno grlo* uz molbu za kritički osvrt u listu »Echo Muzyczne« — »o uvodu i o mojih tamo razvijenih nazorah«.¹⁷

»Srdačna ti hvala« — odgovara Gerbič u svom pismu od 5. VI. 1885. — »na poslanoj mi knjizi »pjevanka«, koja mi se veoma dopada. Sretna je misao onako već u prvih godinah djete u školi priučiti na domaće glase, jer to je trajno pa neće zaboraviti toga ni kasnije kao odrasao čovjek. Tako se najlaglje nauči uho na karakter slavonske glazbe, pa hoće biti onako iz one djece, koja se onako odgaja sigurno između njih i valjanih slavenskih skladatelja, koji se kasnije tomu posvete. Na vakacijah pisati ću o knjizi do »Echa«, jer sada imademo ovog mjeseca izpiti pa stog imademo veoma mnogo posla. (. . .)«

Kao što se razabire, Gerbič je potpuno shvatio namjenu *Pjevanke*, pa se može pretpostaviti da bi njegova kritika djela bila isto toliko pozitivna kao ovaj prvi dojam. No potvrde za to nema jer uprkos obećanju da će pisati u »Echo«, Gerbičeva kritika djela vjerovatno nije štampana.¹⁸

rodne novine« od 23. srpnja 1889. Također F. Kuhač, op. cit., str. 31: »Zaključna riječ gosp. Ibleru. — Polemika«, »Književna smotra« u Zagrebu br. 8 od god. 1889.

¹⁴ U pismu knj. X, br. 73 od 31. III. 1895.

¹⁵ U prijevodu: »Mislim da sam ovim svojim radom riješio dva problema, onaj o enharmonici i onaj o polifoniji starih Grka, a to na osnovi hrvatske narodne glazbe. Da li će to Kršnjavi dati u tisak i kada, to ne znam (. . .)«

¹⁶ Rukopis ovog Kuhačeva djela nalazi se u Arhivu Hrvatske u Kuhačevoj ostavštini.

¹⁷ Knj. VIII, br. 500 od 29. V. 1885.

¹⁸ U Kuhačevoj literarno-muzičkoj ostavštini (Arhiv Hrvatske, kutija X, br. 39) nalazi se podeblja knjiga u koju je Kuhač lijepio izreske iz novina ili drugdje štampanih bilježaka i izjava o svom radu od godine 1863. do 1898. Po-

Razlog tome je najvjerojatnije upravo ona prezaposlenost o kojoj Gerbić piše. Ali možda je u sazrijevanju i Gerbićeva odluka da se vrati u domovinu, pa su ga poslovi oko toga spriječili da izvrši obećanje.¹⁹

O Kuhaćevoj raspravi *O tanburaških družinah i o ugodbi tanburice*, poslanoj uz pismo od 15. V. 1887,²⁰ poznato je Gerbićevo mišljenje. O tome je pisao Kuhaču 28. V. 1887. godine: »(...) Čitah Tvoju razpravu o tanburici, koja me je veoma zanimala i koju si, kano i sve drugo, napisao strukovnjački izvrstno (...).« No javno Gerbić nije iznio mišljenje o tom djelu. Čini se da to Kuhač nije ni očekivao. To je jedno od onih djela za koje je Kuhač pretpostavljao da bi Gerbića mogla interesirati. »(...) Sie dürfte Dich vielleicht interessieren ...« i ništa više.

»(...) S ovim listićem« — piše Kuhač Gerbiću 26. IV. 1893.²¹ — »šaljem ti istodobno (...) moju brošuricu »*Ples i plesovna glazba*« preštampanu iz beletrističkog časopisa Prosvjeta.(...) Osvjedočen sam, da ćeš pogoditi nakanu moju, koju sam skopčao s tom raspravicom: da i tim putem pomažemo narodnoj našoj glazbi. Tendencija svega što pišem je *slavenska* dakle protunjemačka, a navaljujem uvijek zato na Niemce, jer ovi su naši podtlačitelji i u glazbi. Talijanskih, magjarskih etc. muzikalija nema u nas toliko, koliko njemačkih; treba dakle da tomu na put stanemo, da diskreditiramo što više njemačke komponiste u našega općinstva. Niemce hvaliti, i htjeti unaprijediti slavensku glazbu absolutno nije moguće. Da ja razumijem i štujem ono, što je u Niemaca dobro, o tom sigurno nećeš dvojiti, ali moj slavenski patriotizam nalaže mi dužnost, da naše pretpostavim i najboljem njemačkom djelu. Teška i jako nezahvalna je zadaća, tako se eksponirati za vlastiti narod, da si ugled i stručnjačko priznanje pokvariš u inim narodima, ali ja sam od početka svoga rada imao nakanu koristiti Slavenima, pa zato sam se već unapred odrekao priznanja Niemacah i onih koji simpatiziraju s Niemcima. To, da sam se ja — tako rekuć — sam samcat eksponirao i na to odlučio nije još nitko istaknuo, a ipak je to glavno u mom nastojanju, a istom kada tko na to obzir uzme, može me posvema razumjeti a možda i štovati. Tko zastupa ma koju ideju, nije moguće, da ne dodje u konflikt s onimi koji zastupaju drugu ideju. Aut-aut, mora biti geslo odlučnog patriote. Najžalosnije je dakako, ako me Slaveni ne razume kamo smjeram. Tako su se netom ovdješnji profesori glaz. zavoda g. g. Karbulka i Moser

znajući Kuhačevu savjesnost u svakom poslu, a posebno u vezi s vlastitom ogromnom i raznolikom djelatnošću, citirane su samo one Gerbićeve kritike ili prikazi koje je Kuhač sam sačuvao u spomenutoj knjizi, koja nosi naslov *Izjave o Kuhačevom radu*.

¹⁹ U spomenutom pismu od 29. V. 1885. Kuhač predlaže Gerbiću da dođe u Zagreb na mjesto preminulog Lichteneggera.

²⁰ Knj. IX, br. 69.

²¹ Knj. IX, br. 266.

(oba Čeha) onamo izrazili, da Kuhač spada u Stenjevac, pošto to samo ludjak napisati može, što stoji u studiji »Ples i plesovna glazba (...)«.

Veoma otvoreno i opširno Kuhač u tom pismu iznosi svoj stav, povezujući uz njega djelo koje je poslao Gerbiču. Poznavajući Gerbiča, Kuhač je pretpostavio njegov interes za *Ples i plesovnu glazbu* (kao patriota i pedagoga) i zamolio ga za kritiku: »(...) Ako imaš vremena i volje o toj mojoj knjižici šta pisati, biti ću ti zahvalan. Predmet je takav, da svakoga pedagoga zanimati može, te da ga nadopuni u svojoj ocjeni svojim pedagoškim iskustvom. Na glazbenom polju nemaju ni najveći umjetnici pravoga pojma o glazbenoj pedagogiji, što ćeš ti, kao svršen pedagog, jako dobro znati. Možeš dakle mojim tamo izrečenim pedagoškim načelima još koješta liepo nadovezati (...)«²²

Gerbičevo mišljenje međutim nije poznato, a ni kritiku djela ne nalazimo među Kuhačevim *Izjavama*.

U izdanju R. F. Auera u Zagrebu štampan je 1893. godine Kuhačev album *Plesanka*. Kuhač odmah šalje djelo Gerbiču s molbom da upozori na nj Slovence.²³ »(...) Es ist unsere Pflicht, dass wir uns von der deutschen Herrschaft so viel als möglich los machen, und unser Geld für eigene Zwecke verwenden. Aus dieser Ursache ersuch ich Dich schon jetzt, dass Du mir für das nächstjährige Album einen Beitrag lieferst. Vielleicht könntest Du mir eine Menuette, eine Gavott (für den Tanz geeignet) oder gar einen slovenischen Volkstanz (ausgearbeitet nach Art eines kolo »I opet«) senden...«^{23a}

O tome, koliko se može saznati iz Kuhačevih *Izjava*, Gerbič također nije ništa pisao.

Svoju glazbeno-fiziološku raspravu *Što proizvodi sitninu pievno-ga glasa* poslao je Kuhač Gerbiču uz pismo od 28. XII. 1895.²⁴ u kojemu piše: »(...) Lese die Sache sobald als möglich und schreibe dann der Redaktion Dein Gutachten darüber als Fachmann. An diese Diskussion werden sich laut Versprechen-betheiligen: Dr. Lobmayer, Dr. Figartner, dr. Ben. Ipavec, dr. Kobler (Sarajevo) etc. (...)« Kuhač je, naime smatrao da će se Gerbičev renome učvrstiti ako se pridruži diskusiji navedenih ličnosti: »(...) Es wird Dein

²² Ibidem.

²³ Knj. IX, br. 336 od 27. XII. 1893.

^{23a} U prijevodu: »Naša je dužnost da se što je više moguće oslobodimo njemačke vlasti i da novac koristimo za vlastite ciljeve. Iz tog Te razloga već sada molim da mi za album koji izlazi slijedeće godine dadeš svoj doprinos. Možda bi mi mogao poslati jedan menuet, jednu gavotu /prikladnu za ples/ ili neki slovenski narodni ples /obrađen na način kola kao što je to »I opet«/...«

²⁴ Knj. X, br. 130.

Renomé nur erhöhen, wenn Du auch Dein Gutachten abgiebst, denn es wird Deinem Landsleuten zeugen, in welche Klasse Künstler Du eigentlich gehörst (...).«^{24a}

Iako se Kuhač s naglašenom molbom i žurbom obratio Gerbiču za ocjenu i sudjelovanje u diskusiji, u *Izjavama* nema Gerbičeva osvrta. Koliko je Kuhaču bio potreban, razabire se iz slijedećeg pisma od 21. V. 1896, u kojem Kuhač ponavlja molbu riječima: »(...) In Deinem Letzten Schreiben hast Du mir nicht gesagt, ob Du Dich an der Diskussion über meine kleine Abhandlung »Što proizvodi sitninu pievnoga glasa« betheiligen wirst, diess würde in Deinem Interesse liegen (...).«²⁵

Gerbič je možda ipak, u nekom nesačuvanom pismu, iznio svoje mišljenje o tome. Ta je tema, naime, bila zaista bliska njegovim dugogodišnjim interesima.

Svoje opsežno djelo *Komparativna muzikologija* Kuhač nije dovršio. Ono je samo djelomično štampano: uvod i prva tri poglavlja. Uz pismo od 26. XI. 1905. Kuhač je poslao Gerbiču ovaj štampani dio svog rada, uz nekoliko informativnih riječi: »(...) Das ganze Werk wird aus 12 Kap. bestehen, die zwar schon ausgearbeitet aber noch nicht druckreif sind. Weil ich aber mein Manuscript der folgenden drei Kapitel der Akademie in kurzer Zeit abzuliefern habe, so muss ich jetzt darauf los schustern. Ob ich das ganze Werk gedruckt sehen werde, dass steht im Gottes Hand (...).«²⁶

Očekujući, možda, da *Komparativna muzikologija* izađe u cjelini Gerbič nije o njoj pisao. No nije bio ni zamoljen da to učini.

3. U »Ljubljanskom zvonu« br. 8 od 1. VIII. 1889. godine štampana je Gerbičeva veoma pozitivna kritika Kuhačeve redakcije *Neuvelog cvieća, 12 popievaka za jedno grlo uz glasovir* Vatroslava Lisinskog. Ovu zbirku popievaka poslao je Kuhač Gerbiču zajedno s biografijom Lisinskoga uz pismo od 16. II. 1889.²⁷ Njegova molba za noticu i preporuku bila je u ovom slučaju ispunjena. Ni je teško zaključiti zašto je Gerbič, iz većeg broja rasprava i drugih djela koja mu je Kuhač poslao, izabrao upravo popijevke Lisinskoga da o njima piše: bio je i sam kompozitor mnogih solo popijeva-

^{24a} U prijevodu: »Pročitaj stvar što je brže moguće i napiši redakciji o tome svoj sud kao stručnjak. Kako su obećali, u ovoj diskusiji će sudjelovati: dr. Lobmayer, dr. Figartner, dr. Ben. Ipavec, dr. Kobler (Sarajevo) etc(...). Ako i Ti dadeš svoj sud, to će povećati Tvoj renome, jer će pokazati Tvojim zemljacima kojem redu umjetnika Ti u stvari pripadaš (...).«

²⁵ Knj. X, br. 174 — U prijevodu: »U Tvom posljednjem pismu nisi mi kazao da li ćeš sudjelovati u diskusiji o mojoj maloj raspravi »Što proizvodi sitninu pievnoga glasa«, bilo bi to u Tvom interesu(...).«

²⁶ Knj. XII, br. 348. — U prijevodu: »Citavo će se djelo sastojati od 12 poglavlja, koja su već razrađena, ali još nisu spremna za tisak. Budući da svoj manuskript slijedećih triju poglavlja moram predati Akademiji u najskorije vrijeme, moram se sada svojski latiti posla. Da li ću citavo djelo vidjeti štampano, to je božja volja.«

²⁷ Knj. IX, br. 151.

ka, po osjećanju romantik, a po struci dugo godina pjevač. U njegovu prikazu popijevaka Vatroslava Lisinskog, koje su Kuhačevom zaslugom postale dostupne, osjeća se afinitet za solo popijevku i poznavanje ove muzičke forme.

U kraćem uvodu Gerbič piše o značenju Vatroslava Lisinskog za ilirski pokret i uspoređuje ga s Valentinom Vodnikom. Zatim piše da su popijevke Vatroslava Lisinskog često pjevane na koncertima »beseda«, te su zbog toga poznate u Sloveniji. Uz veoma pozitivnu ocjenu djela, preporuča ga svima koji žele još bolje upoznati Lisinskog. U prikazu zbirke piše o pjesmama da su »prozračne«, »melodijozne« i »izvorne«. Harmonizaciju ističe kao uspješnu. Naglašava povezanost tih popijevaka s hrvatskim narodnim napjevima. U analizi pojedinih popijevaka izdvaja one u molu, a kao pjevač upozorava na velike mogućnosti za interpretaciju, ističući naročito one dramatičnog ugođaja. Svoj prikaz Gerbič završava s veoma toplom preporukom.

U povodu Gerbičeva napisa u »Slovenskom narodu«²⁸ o Kuhačevu literarnom radu novijeg doba Kuhač zahvaljuje Gerbiču na razgovijetnom, lijepom i cjelokupnom pregledu njegova novijeg stvaranja uz primjedbu: »(...) Da li će hitjeti, uslied Tvoje ocjene, više ljudi čitati dotične moje radnje, tko bi znao, uzev u obzir indolencu prama našoj glazbi, ali meni je dosta, što si je Ti pročitao i to pomno (...). Mene je Tvoja ocjena tim više veselila, što potječe od stručnjaka, i što me je uvjerila, da se na me ne srdiš. Ja sam Ti naime pisao bio 28. juna pr. god. dugačak list, no pošto na taj moj list odgovora dobio nisam, mislio sam: Bog zna, koji se je intrigan umiješao u naše prijateljstvo. Sada mi je laglje pri srcu, pa bio ma kakav drugi uzrok, što mi odgovorio nisi(...).«²⁹

Naime, uz pismo koje Kuhač spominje u ovom pismu Gerbiču poslao je i svoje stampane rasprave *Zadaća melografa i Vriednost pučkih popievaka*, te *Nova glazbena struja njemačka i sadašnji talijanski kompozitori*. Iako Gerbič nije odgovorio na to pismo ni potvrdio primitak poslanih rasprava, ipak je napisao kritiku o njima i objavio je u »Slovenskom narodu« (br. 77—79), 1893. godine. Upravo na tom napisu Kuhač zahvaljuje u svom pismu od 26. IV. 1893. Sačuvan je i Gerbičev odgovor na tu zahvalu. 31. VII. 1893. on piše Kuhaču: »(...) Erst heute komme ich dazu Dir einige Zeilen auf Deinen vorjährigen und mir letzthin geschriebenen Brief zu antworten, wobei ich Dir für die Übersendung der Broschüren bestens danke. Der Grund meines so langen Stillschweigens ist die Überbürdung, die mir keine freie Zeit lässt, da ich durch die Glasbena matica und heuer noch besonders durch den dramatischen Verein so in Anspruch genommen bin, dass ich mir vorkomme wie ein Lastthier, welches den Wagen zieht und auf welches sich oben-

²⁸ »Slovenski narod«, br. 77—79 od 5, 6, 7. IV. 1893, Ljubljana.

²⁹ Knj. IX, br. 266 od 26. IV. 1893.

drein zum grossen überflusse noch der Fuhrmann aufsetzt, damit ihm das Ziehen leichter wird(. . .)« Objasnivši tim riječima uzroke svoje tako duge šutnje, s nekoliko riječi, nešto dalje u pismu, istim uzrocima objašnjava zašto je o Kuhačevim brošurama pisao tek 1893. godine: »(. . .) Ich wollte den Aufsatz schon voriges Jahr schreiben, ich kam aber nicht dazu und hoffte immer, es wird doch bald geschehen (. . .)«^{29a}

U svojim kritikama Kuhačevih brošura Gerbič daje opširan prikaz obiju rasprava, s naročitim osvrtom na *Zadaču melografa* i *Vriednost pučkih popievaka*. Svoj prikaz završava s veoma angažiranom preporukom čitaocima.³⁰

Još je jednom, koliko je do sada poznato, Gerbič pisao o Kuhaču. Bilo je to u povodu Kuhačeve sedamdesetogodišnjice života. S poštovanjem i suosjećanjem, mirno i bez pretjeravanja, ispričao je Kuhačev životni i radni curriculum vitae.³¹

Mnogo je podataka o tom životu znao sam. Neke je saznao iz Kuhačeve biografije, štampane u *Albumu zaslužnih Hrvata XIX veka*, koju mu je Kuhač preporučio kao najbolju.

Kuhač je u to vrijeme bio sve češće bolestan, često je teško podnosio depresiju u koju je zapadao, te je i zbog toga bio veoma obradovan Gerbičevim člankom. »(. . .) Sei mir nicht böse darob, dass ich mich bei Dir noch immer nicht bedankt habe für Deinen schönen und mich besonders ehrenden Artikel, den Du in 'Ljubljanski zvon' als Beitrag zu meinem 70 jährigen Jubiläum veröffentlicht hast (. . .) Dein Artikel ist sehr schön geschrieben, populär gehalten, und ausführlich«, napisao je Gerbiču.³² Zatim je nastavio: »Besonders der Eingang und der Schluss hat mir gefallen, wo Du sagst (am Anfang) dass ich für das slovenische Volk gerade so viel

^{29a} U prijevodu: »Tek danas imam prilike da Ti napišem nekoliko redaka na Tvoje onomadne napisano pismo iz prošle godine, pri čemu Ti najljepše zahvaljujem na brošurama što si mi ih poslao. Razlog mojoj tako dugoj šutnji je preopterećenost, koja mi ne ostavlja slobodnog vremena, budući da imam toliko posla za Glazbenu maticu, a ove godine osobito još i Dramatično društvo, da sâm sebi izgledam kao tegleća marva, što vuče kola na koja je sjeo i kočijaš da bi joj bilo lakše vući(. . .). Članak sam htio napisati još prošle godine, no nisam imao vremena i uvijek sam se nadao da će se to ipak doskora zbiti (. . .)«

³⁰ Gerbič završava prikaz Kuhačevih dviju rasprava riječima: »(. . .) Kolikor nam je znano, glashena literatura do sedaj nima knjige jednakega sadržaja. V tej stroki je avtor njen tako rekoč sam sebi avtoriteta. Ne preostaje nam torej nič drugoga, kakor da jo toplo priporočamo. Kdor je bo čital, našel bo v njej mnogo stvari, na katere do sedaj še ni mislil, posebno oni, kateri želi skladati v narodnem duhu(. . .)«

³¹ »Ljubljanski zvon«, februar-mart 1905.

³² U prijevodu: »Nemoj se ljutiti što Ti još uvijek nisam zahvalio na lijep članak što si ga objavio kao prilog mom 70. jubileju u »Ljubljanskom zvonu« i koji mi služi na osobitu čast.(. . .) Tvoj članak je napisan veoma lijepo, popularno i opširno.«

gearbeitet habe wie für das kroatische, und am Ende wo Du mir Deine Anerkennung ausgesprochen hast...»³³

Samo u jednom od pet sačuvanih Gerbičevih pisama Kuhaču nalazi se opširniji Gerbičev osvrt na djelo koje mu je Kuhač poslao na uvid.³⁴ Tako nam Gerbičeva korespondencija s Kuhačem nije pružila dovoljno neposrednih dokaza o njegovu kritičkom radu.³⁵

Još za vrijeme boravka u Zagrebu Gerbič je bio izvanredni dopisnik »Slovenskog naroda«. Istovremeno surađuje u hrvatskom dnevniku »Narodne novine«. O nekim Kuhačevim radovima pisao je u »Ljubljanskom zvonu«, a u bečkom »Slovanskom svetu« objavio je veoma opširan kritički prikaz »djela koja je napisao slavni hrvaški muzikolog in glasbenik, profesor F. Š. Kuhač«. Čitajući spomenute Gerbičeve osvrte, prikaze i ocjene Kuhačevih djela, uočavamo i neke karakteristike njegova načina pisanja. Gerbič piše tečno i precizno, objektivno ali ne i bez simpatije za pisca i djelo. Tečnost, preciznost i objektivnost izlaganja dokaz su stručnosti i obrazovanja. No simpatija za pisca i djelo nisu uvijek samo izraz prijateljstva — ne jednom su podrška ideji koju ta djela zastupaju.

Može se reći, također, da ih je Gerbič poznao bolje od mnogih — Kuhaču suvremenih — hrvatskih muzičara.

KUHAČEVO POZNAVANJE I RECENZIRANJE GERBIČEVIH RADŌVA

Kuhač je pratio Gerbičevu raznovrsnu djelatnost s jednakom brižljivom pažnjom. Često nije čekao da mu se pruže prilike za objavljivanje, predstavljanje ili javni sud Gerbičevih djela, već ih je sam pronalazio. Građa korespondencije na nov način obavještava o nekima od njih.

Godine 1889. Kuhač je želio zagrebačkoj i ostaloj hrvatskoj javnosti prikazati cjelovitu ličnost F. Gerbiča.³⁶ Stoga je zamolio

³³ U prijevodu: »Naročito su mi se svidjeli uvod i kraj, kad kažeš (na početku) da sam isto toliko radio za slovenski narod koliko i za hrvatski i kad mi na kraju odaješ priznanje (...)« — Kuhač misli na ove citate iz Gerbičeva prikaza: »(...) Kuhačevo delovanje pa ni omejeno le na hrvaški narod, ampak se razteza na ves slovanski jug in še dalje. Velik del njegovega truda tudi pripada našemu slovenskemu narodu, zato je naša dolžnost, da se pri tej priliki nekoliko bliže seznanimo z njegovem delovanjem(...). Mi pa želimo jubilantu iskreno še mnogo let krepkega zdravlja, da se mu izpolni njegova vroča želja, namreč ta, da dovrši svoje glavno muzikološko delo »Hrvaška glasbena slovnica« ter da vidi dozoreti sad iz semena, katero je položil on v domačo zemljo.«

³⁴ To je Gerbičevo mišljenje o Kuhačevoj *Pjevanki*, o kojoj piše u svom pismu od 5. VI. 1885. godine.

³⁵ Usp. D. Cvetko, op. cit., str. 475.

³⁶ Kuhač je upoznao Gerbiča odmah nakon dolaska u Zagreb. O tome usp. F. Gerbič »Ljubljanski zvon«, mart 1905: »Jaz sem se seznanil s Kuhačem leta 1871, ko se je preselil za stalno iz Oseka v Zagreb.« Gerbič je bio tenor

prijatelja da napiše autobiografiju koju bi list »Dom i svijet« objavio u onom dijelu u kojem su javnosti predstavljani značajni javni i kulturni radnici onoga vremena. U svom pismu datiranom 31. VIII. 1889. Kuhač zahvaljuje Gerbiču na poslanoj fotografiji i autobiografiji uz napomenu da je lijepo i objektivno sastavljena, ali nepotpuna. Stoga moli Gerbiča da odgovori na još četrnaest pitanja uz primjedbju: »In etwa einem Monat wirst Du in »Dom i svijet« das papierene Licht der lumpigen Welt erblicken.«³⁷

Iste, 1889. godine »Dom i svijet« štampao je Gerbičevu sliku i nepotpisani kratki prikaz njegova života i rada.³⁸ Kuhač nije bio zadovoljan ni otiskom fotografije ni sadržajem biografije, smatrajući da je slika loša, a biografska skica još uvijek manjkava. Za biografske nepotpunosti krivi Gerbiča jer nije odgovorio na poslana pitanja, ali i redaktora lista. Zali što je upravo tada bio bolestan, pa sam nije mogao ništa napisati.³⁹

Bez obzira na Kuhačevo nezadovoljstvo ostaje činjenica da je njegovom zaslugom u tada veoma čitanom ilustriranom listu, među napisima o poznatim hrvatskim javnim radnicima i umjetnicima, štampana i biografija Frana Gerbiča. To je, bez sumnje, izraz Kuhačeve prijateljske naklonosti, ali i poštovanje sredine prema slovenskom umjetniku koji je dugi niz godina zaslužno djelovao u hrvatskoj sredini.

Nekoliko godina kasnije, potaknut srodnom željom da hrvatska kulturna javnost — ovog puta — upozna stvaralački lik Frana Gerbiča, Kuhač je zatražio od njega prijepis svih kompozicija »(. . .) jer tada bih ja laglje mogao o tom da se u nas javno izvedu. Nemoj žaliti troška za prepisivanje, a budi uvjeren da će kod mene biti sve dobro spravljeno (. . .)«.⁴⁰ No Gerbičev odgovor na to

zagrebačke opere od 1869. do 1878. — O Gerbičevoj povezanosti uz zagrebačku i hrvatsku muzičku sredinu usp. D. Cvetko, *Hrvatska muzika kod Slovenaca do početka 20. stoljeća*, »Arti musices«, br. 9/1—2, 1978, str. 168. do 169.

³⁷ Knj. IX, br. 176 od 31. VIII. 1889. — Pitanja se odnose na: — godinu i dan rođenja; tko su roditelji; koje je škole polazio u Ljubljani, kada i do kada; da li je završio i preparandiju i da li je radio kao učitelj, kako dugo; da li je osim klavira i orgulja učio violinu ili neki drugi instrument; koje je godine došao u Prag, kako je dugo bio tamo, na čiji račun; gdje je učio crtanje; koje je godine došao u Zagreb; kada je napustio Zagreb; koje se godine oženio; kada je ozbiljno bio bolestan; kada i kako dugo je bio u Württembergu; kako je dugo tamo bio pjevač, kako dugo profesor; kada ga je Glazbena matica imenovala (datum); da li osim slovenskog, hrvatskog, njemačkog, češkog i poljskog govori također i talijanski ili francuski; gdje je to naučio. — Sličnim se pitanjima Kuhač služio i u prikupljanju podataka za svoj leksikon.

³⁸ U »Domu i svijetu«, br. 21, god. 1889. na str. 322, štampana je Gerbičeva fotografija, a na str. 343. biografski podaci.

³⁹ U pismu knj. IX, br. 188 od 26. XII. 1889.

⁴⁰ Knj. X, br. 3 od 29. I. 1894.

pismo nije sačuvano ili ga nije ni bilo, a traženi prijepis ne nalazi se među materijalima Kuhačeve ostavštine⁴¹ te se čini da je ova Kuhačeva inicijativa ostala bez rezultata.

Da je Kuhač veoma pažljivo pratio Gerbičev kompozitorski rad, vidljivo je već iz citiranog materijala, a bit će potvrđeno i daljim pojedinačnim primjerima.

Nekoliko puta u toku svog kompozitorskog razvoja poslužio se Gerbič solo popijevkom kao medijem svog umjetničkog izražavanja. Tako su pojedinačne popijevke ili zbirke popijevaka jedna od tema u pismima iz 1879, 1882, 1885, 1887, 1892. i 1893. godine.⁴² Premda u većini slučajeva nije jasno o kojim se popijevkama radi, jer nisu navedena imena, naslovi ni eventualni izdavač zbirke, ipak je zanimljivo pratiti kako su nastale, što je uz njih vezano i kojim su se putem probijale do izdavača ili do publike.

»(...) Sind Ihre Lieder schon erschienen?« — pitao je Kuhač Gerbiča 26. IX. 1879. — »Ich bin Abnehmer einiger Exemplare.«⁴³ Iz ovog pisma, na primjer, ne može se razabrati o kojim se Gerbičevim popijevkama dopisuju, ali je vidljiv Kuhačev živ interes za njih. Jesu li to iste pjesme koje Kuhač spominje nekoliko godina kasnije riječima: »(...) Ich hätte sehr gerne Ihre so herrlichen Lieder, für deren Uebersendung ich mich herzlich bedanke, unter Seccirmesser genommen, und wie ein Rohrspatz drüber geschimpft, aber auf Ehrenwort, ich war nicht im Stande dafür Zeit zu gewinnen, überhaupt da Sie wissen, dass ich Werke, die ich beurteile, früher gründlich durchstudiere. (...) In etwa einem Monat gedanke ich für Vienac (...) einige Artikel zu schreiben, dann kom-

⁴¹ Kuhačeva muzičko-literarna ostavština nalazi se u Arhivu Hrvatske, a materijali za Kuhačev *Biografski i muzikografski slovník* u Arhivu JAZU, Zagreb, sg. XVII 3/2. U materijalu za biografski leksikon, u kuverti na kojoj piše Grbič Franjo, nalaze se ovi prilozi:

- a) ceduljica G 63 ispisana Kuhačevim rukopisom: — rodio se u Kranjskoj Franjo Grbič glazbotvorac i operni pjevač, sada ravnatelj orkestra i Glaz. škole u Ljubljani;
- b) Gerbičeva pisma Kuhaču:

- 1. Lvov, 5. V. 1885.
- 2. Ljubljana, 28. V. 1887.
- 3. Laibach, 31. VII. 1893.
- 4. Laibach am 11. II. 1895.
- 5. Laibach am 27. III. 1898;

- c) Odrezak iz novina: Offener Brief an Herrn Ivan Zajc, Opern-Director am National-Theater in Agram;
- d) odrezak iz »Narodnih novina« od 15. XI. 1872.

⁴² Sg. i datumi tih pisama: knj. VI, br. 243 od 26. IX. 1879;
knj. VIII, br. 80 od 20. I. 1882;
knj. VIII, br. 500 od 29. V. 1885;
knj. IX, br. 74 od 5. VI. 1887;
knj. IX, br. 225 od 28. VI. 1892;
Gerbičevo pismo Kuhaču od 31. VII. 1893.

⁴³ Knj. VI, br. 243

men auch Ihre Lieder an die Reihe.«⁴⁴ Da li se zaista radi o istim popijevkama — teško je odgovoriti budući da popijevke nisu imenovane, a iz teksta nije jasno da li su štampane ili je Gerbič Kuhaču poslao samo rukopis.⁴⁵

U jednom Kuhačevu pismu iz 1885. godine,⁴⁶ kao i u Gerbičevu odgovoru, ponovno se spominju neke Gerbičeve popijevke. Ni ovdje nisu imenovane, tek saznajemo da su trebale biti štampane u izdanju Matice hrvatske. No Kuhač je saznao da MH želi najprije izdati popijevke Vatroslava Lisinskog, a tek zatim Gerbičeve, »(...) a da mi malo oči zamažu, iztaknuli su, da bih ja dobio nalog, da takvu kolekciju sastavim«.⁴⁷

»(...) Što mi pišeš o izdavanju Lisinskog kompozicij,« — odgovara Gerbič Kuhaču — »to jest o namjeravanju Matice u tom pogledu nije mi bilo prije ništa znano, jer bi ja inače nebio se tako žurio sa priredjivanjem svojih kompozicij. U tom pogledu mnogo bi rado pisati nu ne da se tako kako želim, jer preobsježno bi bilo, pa da smo skupa već bi se pogovorili nu šta mislim Ti već zna-deš...«⁴⁸

Gore citirano Gerbičevo pismo završava riječima koje sadrže siguran i zanimljiv podatak o jednom od načina na koji su nastajale Gerbičeve popijevke. »(...) Pjesme, koje mi je dao gospodin Trnski veoma se mi dopadaju a veoma su pripravne za komponiranje, jednu već sam sada uglasbio. Na vakacijah ću jih više uglasbiti, jer sada neimam vremena, radi priprema za ispите. Konac ovog mjeseca iti ću kući a biti ću već 1. ili 2. juliya u Cerknici. Tam ću imati vremena ...« Priklađan tekst, dakle, svojim sadržajem i oblikom postaje poticaj muzičkom oblikovanju. Istovremeno ovaj je odlomak i značajan dokument o teškoćama Gerbiča kompozitora, koji je svoj stvaralački impuls morao zatomiti u svakodnevnom kruhoborstvu.

Dvije godine kasnije uslijedio je nastavak tom pismu. Upravo toliko je trajao i prekid u dopisivanju prijatelja. Iz Gerbičeva pisma Kuhaču (pisanog 1887. godine) doznajemo slijedeće: »(...) Do-

⁴⁴ Knj. VIII, br. 80 od 20. I. 1882. — U prijevodu: »Rado bih Vaše tako krasne pjesme, na kojima Vam srdačno zahvaljujem, uzeo pod nož za seciranje i grdio nad tim kao vrabac, no na časnu riječ, nisam bio u stanju da za to nadjem vremena, budući da znate da djela koja ocjenjujem prije temeljito proučim. Imam namjeru da za nekih mjesec dana napišem za Vienač nekoliko članaka, tada će i Vaše pjesme doći na red.«

⁴⁵ Kao izvor podataka o Kuhačevim štampanim recenzijama služio je Kuhačev popis vlastitih štampanih radova: *Moj rad*, Zagreb 1904. Ovaj je izvor konzultiran iz praktičnih razloga, s **osloncem na Kuhačevu savjesnost**.

⁴⁶ Knj. VIII, br. 500 od 29. V. 1885.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Lvov, 5. VI. 1885. — Ovdje je potrebno reći da u popisu izdanja MH za godine o kojima je riječ nema Gerbičevih popijevaka, ali ni izdanja popijevaka Vatroslava Lisinskoga. Popijevke Vatroslava Lisinskoga izašle su u nakladi Kuhač-Zupan 1889.

gotovljen je i *Album hrvatskih samopjeva* uz pratnju glasovira, 25 komada, međutim i par na poezije I. Trnskoga, Harambašića, Senoe i nekoliko njih na poezije Sundečića i Vukelića. Valjda ću jih poslati u Biograd akademiji umjetnosti, možda nadjem tamo više prijateljah, jerbo nemaju Hrvati srca za nje, a ja ih ne napisah, da bi mi ležali kod kuće u prahu. Ako dodjem u Zagreb, onda hoću Ti 'Album' pokazati, da razvidiš jeli bi škoda bila po hrvatsku glasbenu literaturu, ako se taj štampa. No kako se radnja nagradjuje o tom bi si znao i mogao Ti najljepše pripoviedati, — pa zato »bašta« o tom!⁴⁹

Kuhač je shvatio Gerbičevo nepovjerenje, u ovom slučaju zasnovano na negativnom iskustvu s ranijom zbirkom popjevaka, te upravo zbog toga, u želji da ispravi učinjeno, moli Gerbiča da *Album* ne šalje u Beograd, već da ga donese u Zagreb.⁵⁰ Tada piše Gerbiču: »(. . .) Was Deine 25 Lieder betrifft, so sende dieselbe jetzt noch nicht nach Belgrad sondern bringe sie mit nach Agram. Ich habe gestern mit Kostrenčić (die Seele der Matica) gesprochen, und da sagte er mir: »Ja wenn wir nur das nötige Geld dazu hätten, würde ich gerne die Gerbischen Lieder der Matica anempfehlen, aber woher Honorar und Druckkosten?« Kuhač nastavlja pismo: »Aus den Augen aus den Sinn« — nirgends so viel Bedeutung hat als in dem kurz und schnell lebigem Agram. Und wenn ich in dieser Deinen Sache leider auch nicht allzuviel ausrichten kann, so glaube ich dennoch, dass sich etwas wird machen lassen, wenn Du und Deine Lieder in Agram sein werden. Bitte Dich um eine Antwort sobald Du die Sache durchgesehen hast . . .«⁵¹

Gerbičev odgovor, međutim, nije poznat. Iza tog Kuhačeva pisma nastao je ponovni prekid u korespondenciji, a kada je 1889. ponovno uspostavljena, o Gerbičevim popijevkama nema više govora. Uskoro zatim korespondencija je ponovno prekinuta — sve do godine 1892. Tek tada, u Kuhačevu pismu od 28. VI. 1892. opet

⁴⁹ Gerbičevo pismo Kuhaču, Ljubljana 28. V. 1887.

⁵⁰ Knj. IX, br. 74 od 5. VI. 1887.

⁵¹ U prijevodu: »Što se tiče Tvojih 25 pjesama, ne šalji iste još sada u Beograd, nego ih donesi u Zagreb. Jučer sam razgovarao s Kostrenčićem (on je duša Matice), i tada mi je rekao: »Da, kad bismo samo imali za to potreban novac, rado bih preporučio Gerbičeve pjesme Matici, ali otkud honorar i troškovi tiska?« — »Daleko od očiju, daleko od srca« — to nigdje nema tako mnogo značenja kao u Zagrebu, u kojem se živi na brzinu i na kratak rok. Premda u ovoj Tvojoj stvari nažalost ne mogu mnogo toga učiniti, ipak vjerujem da će se nešto moći napraviti kada Ti i Tvoje pjesme budete u Zagrebu. Molim Te da odgovoriš čim razvidiš stvar.« — U knjižnici HGZ-a u Zagrebu nalaze se ovi rukopisi Gerbičevih popijevaka (za podatak zahvaljujem prof. L. Šabanu): *Nema, nema* na tekst J. Sundečića (br. 5031); *Dragoj iz tudjine* na tekst A. Senoe, rkp. br. 5032 i štampano u »Viencu« 1871; *Zelja zlatu* na tekst A. Senoe (br. 5033); *Nedoček* na tekst Vukelića, rkp. br. 5034. Možda se ovdje radi o pjesmama koje je Gerbič komponirao još za boravka u Zagrebu, a možda o pjesmama iz *Albuma*, koje je Gerbič, na Kuhačev nagovor, poslao ili donio u Zagreb.

se spominje Gerbičev *Album hrvatskih samopjeva* riječima: »Vrlo me veseli, što će Tvoje hrvatske popievke bieli dan ugledati. Ja sam nekoliko puta upozorio odbor Matice hrvatske i preporučio te Tvoje popievke a da mi nisi za to nalog dao, ali obzoraška sekta znala je postaviti contre-mine-u, pa sam tako dobio svaki puta pakrački dekret. Ali hvala Bogu, da ćemo unatoč tih intrigijah ipak dobiti plodove krasne Tvoje muze. Ja Ti obećajem, da ću o Tvom djelu pisati svestranu i sjajnu kritiku; samo nastoj, da ja ovo tvoje djelo prije dobijem nego drugi ljudi, osobito pako prije nego neki »slatki« Tvoji prijatelji (...)»⁵² Iz ovog Kuhačeva pisma ne razabire se tko će štampati *Album* i iduće (sačuvano) Gerbičevo pismo od 31. VII. 1893. opet spominje niz poteškoća: »(...) Wie Du weisst, habe ich auch vor, das Album meiner kroatischen Lieder zu veröffentlichen, ich kann jedoch ein paar Manuscripte, die ausgeliehen und wovon ich keine Abschrift habe, nicht zurückbekommen, und so schreibe ich herum. Zugleich ist aber dabei auch die finanzielle Seite noch zu ordnen. Geld herin zu legen verspre ich nicht das Bedürfnis, wenn ich nicht im Vorhin die Versicherung für die Deckung der Spesen habe. Ich habe genug Zeit darauf verwendet und habe nicht den Willen dafür vielleicht noch materielle Opfer zu bringen. Vielleicht werde ich diesfalls einmal zu Pfingsten oder in den grossen Ferien nach Agram kommen, es liesse sich dies vielleicht auf eine Art ordnen. Jeder, der die Lieder hört, bereut, dass ich sie in Kasten liegen lasse und das gediegene Musiker. Nun was will man, der Rothschild ist mir gar nichts anverwandt. Darum stehe ich auch nicht an; wenn ich mir einen Tag Ferienlouxous zu meinem Privatgebrauche abschneiden dürfte, dann stünde die Sache ganz anders.«⁵³ U obrađivanoj korespondenciji ne spominje se više Gerbičev *Album hrvatskih samopjeva*.

Gerbičev *Album slovenskih narodnih napevov*, III. svezak, primio je Kuhač zajedno s Gerbičevim (nesačuvanim) pismom od 7. IX. 1905.⁵⁴ Kuhač je zahvalio Gerbiču i zamolio ga da se ne ljuti što još nije pisao o tom djelu. Kao razlog navodi prezaposlenost, obiteljske prilike i svoju bolest. »(...) Aus allen diesen Gründen«

⁵² Knj. IX, br. 225 od 28. VI. 1892.

^{52a} U prijevodu: »Kako znaš, namjeravam također objaviti i album mojih hrvatskih pjesama, samo ne mogu dobiti natrag nekoliko manuskripta što sam ih posudio i od kojih nemam kopiju, pa tako pišem naokolo. Istovremeno treba srediti i financijsku stranu. Ne osjećam potrebu da (u to) ulažem novac, ako unaprijed nemam garanciju da će izdaci biti pokriveni. Na to sam utrošio mnogo vremena i ne želim se za to žrtvovati možda još i materijalno. Možda ću u tom slučaju doći jednom u Zagreb za Duhove ili za velikog raspusta, to bi se možda dalo urediti na neki način. Svaki tko je čuo pjesme žali što ih ostavljam u ladici, i to profinjeni muzičari. No što ćeš, Rothschild mi uopće nije u rodu. Za tme i ne težim; kad bih mogao odvojiti luksuz samo jednog dana dopusta za privatne svrhe, cijela stvar bi izgledala drugačije.«

⁵³ Datum tog Gerbičeva pisma poznat je iz Kuhačeva odgovora.

— pisao je Kuhač — »bitte ich Dich, so lange sich zu gedulden, bis es mir möglich sein wird, ein Separat über Deinen Album zu schreiben, von dem mir jedoch das erste und zweite Heft nicht bekannt ist.«⁵⁴

Gerbič je očito dobro poznao prijatelja i njegove teškoće, te je u nekom nesačuvanom pismu, na koje Kuhač odgovara sa zahvalnošću, pisao da će na kritiku *Albuma* čekati sve dok Kuhač ne ozdravi.⁵⁵ Ali ni narednih godina Kuhač nije izvršio obećanje, te 17. I. 1907. započinje svoje pismo Gerbiču riječima: »(...) Leicht ist es Mensch zu sein, wenn man gesund ist und ein überflüssiges Kleingeld hat; aber ich bin stets unpässlich und der Ueberfluss an Geldmangel drückt mich so gut wie meine 73 Jahre (...)« Uz te riječi slijedi ponovljena molba da se Gerbič ne ljuti.⁵⁶

Izgleda da Kuhač nikada nije napisao ništa opširnije o tom djelu, osim kratke preporuke, pridodane opširnoj analizi jednog drugog Gerbičeva djela, štampane u listu »Hrvatska«.⁵⁷

U rubrici »Književnost i umjetnost« spomenutog političkog glasnika »Hrvatska« objavio je Kuhač opširan prikaz s preporukom Gerbičeva *Albuma slavenskih himna*. Nešto ranije, u pismu datiranom 17. I. 1907,⁵⁸ Kuhač je napisao Gerbiču: »(...) Es ist eine ganz gute Idee, dass Du sämtliche National-hymnen im leichten Klaviersatz herausgeben willst: das Unternehmen dürfte sich rentieren.«^{58a} Tek zatim je u listu »Hrvatska« javno pohvalio Gerbičevu zamisao, kao i ostvarenje. Analizu literarno-muzičkog sadržaja himni Kuhač završava riječima: »Glasovirska udezbica tih himni lako je izvediva i spretna, a ipak punozvučna, te je pisana glazbeno tako korektno, kako se to predstaviti moglo od takvog svestrano obraženog umjetnika, kakav je g. Gerbič (...)« Toj analizi i ocjeni slijedi veoma topla preporuka djela.

24. IX. 1910. zamolio je Gerbič Kuhača da se u Zagrebu zauzme za izvedbu njegove *Orkestralne rapsodije*. Gerbičevo pismo nije sačuvano. O njemu saznajemo iz Kuhačeva odgovora: »(...) Meni bi veoma drago bilo, da sam dodješ u Zagreb, te da ravnaj sam to Tvoje djelo u pjev. društvu »Kola«, koje izvede i orkestralna djela. No ja sam već dugo iz odbora Kola istupio, a pošto je Nikola

⁵⁴ Knj. XII, br. 348 od 26. XI. 1905.

U prijevodu: »Iz svih tih razloga molim Te da se strpiš tako dugo dok mi ne bude moguće da napišem separat o Tvom Albumu, mada ne poznajem prvi i drugi svezak.«

⁵⁵ Knj. XII, br. 358 od 9. XII. 1905. (dopisnica).

⁵⁶ Knj. XIII, br. 52 od 17. I. 1907. — U prijevodu: »Lako je biti čovjek kad si zdrav i imaš dovoljno sitniša; no ja sam uvijek bolehljiv, a obilje oskudice u novcu tišti me gotovo kao moje 73 godine (...)«

⁵⁷ Radi se o recenziji Gerbičeva djela *Album slavenskih himna*, štampanog u glasilu Hrvatske stranke prava »Hrvatska« br. 285 od 11. XII. 1907.

⁵⁸ Knj. XIII, br. 52 od 17. I. 1907.

^{58a} U prijevodu: »Dobra je ideja da sve nacionalne himne izdaš u lakom klavirskom slogu: pothvat će se vjerojatno isplatiti.«

Faller intendant hrvatskog kazališta u Osijeku, to nemam nikoga u društvu Kola koga bi mogao zamoliti da se interesira za to Tvoje djelo. Odbornik Kola Janko Holjac, tko bi mi sigurno učinio tu ljubav, također nije više član Kola, jer je postao načelnikom grada Zagreba. Holjac bi bez sumnje zagovarao u Kolu, da ga društvo izvede, već zato, što bi Ti društvu poslao partituru i orkestralne partije besplatno (...). Da sam još agilan, nema dvojbe, da bi za Te sve što želiš izvojštio, ali kako mi je zlo i naopako, ne radim sada više ništa (...).⁵⁹

To je ujedno posljednje Kuhačevo pismo Gerbiću. Već star, osjećao je prema njemu nesmanjenu prijateljsku naklonost, te je i tom prilikom učinio najviše što je mogao: razložio prilike (a uvijek je tako postupao), te zatim savjetovao što bi prema njegovu mišljenju bilo najbolje učiniti. Ali i Gerbič je tada imao već 70 godina i misao da sam ravna djelom nije, vjerojatno, bila lako izvediva.

Spomenute 1910. godine nije bila izvedena Gerbičeva *Orkestralna rapsodija*, no 1911, na koncertu »Kola« održanom 10. III. u velikoj dvorani Hrvatskog sokola, izvedena je Gerbičeva *Jugoslovenska uvertira*. Radi se ipak, najvjerojatnije, o istom djelu no promijenjena naslova.⁶⁰

Rezimirajući rezultate Kuhačevih nastojanja da stvaralačku ličnost Frana Gerbiča prikaže hrvatskoj kulturnoj javnosti — bilo radom oko štampanja njegovih kompozicija, njihova izvođenja ili kritičkim napisom o njima — potrebno je reći da je postigao manje od uložених napora.⁶¹ Određene društveno-političke prilike, pa i Kuhačeva ekonomska situacija iz njih proizašla, bile su ozbiljna kočnica realizaciji tih nastojanja, iako je hrvatska kulturna javnost poznavala i priznavala umjetničku ličnost Gerbiča i kao »jednog od najsimpatičnijih pjevača koji su pjevali u našoj pries-

⁵⁹ Knj. XIII, br. 255 od 4. X. 1910.

⁶⁰ Usp. A. Goglija, *Spomenica 1862—1942*, u povodu 80-godišnjice društva »Kolo«. U godini 1910. nije se na programu koncerata nalazila Gerbičeva *Orkestralna rapsodija*. Budući da se u popisu Gerbičevih kompozicija (usp. D. Cvetko, ME, I, LZ, Zagreb 1971, str. 668. i D. Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*, III, Ljubljana 1960, str. 304) ne nalazi *Orkestralna rapsodija* ni *Jugoslovenska uvertira*, već *Jugoslovenska rapsodija*, op. 60. zaključujemo da je najvjerojatnije ova Gerbičeva kompozicija bila izvedena na spomenutom koncertu 10. III. 1911. Prema A. Gogliji (op. cit.) tom je koncertu prisustvovao Fran Gerbič, te mu je tada predan lovor vijenac. Poslije koncerta održana je svečanost u čast Gerbiča i ostalih prisutnih kompozitora. Prema popisu A. Goglije (op. cit.) na programima »Kola« među kompozicijama nekih drugih slovenskih kompozitora, nalazile su se i ove Gerbičeve kompozicije: *Zelja zlatu*, *Mome rodu*, *Lahku noć*, *Mojem čolniću*, *Slovenski brod*, uvod i zbor iz II. čina opere *Kres*.

⁶¹ Usp. Kuhačevo pismo Gerbiću, knj. VIII, br. 500 od 29. V. 1885: »Ja sam u Tvom poslu« — pisao je Kuhač Gerbiću — »više radio, nego što bi Ti po mojoj šutnji suditi i slutiti mogao. Ali znaš, brate, ja ti cijeli božji dan črčkam, pa zato ne mogu mjesto odmora opet črčkati (...) Što je moguće raditi, raditi ćemo za te (...).«

tolnici». ⁶² No čini se da u vremenu u kojem mnoge velike misli i želje nisu mogle biti ostvarene i nije toliko bitno koliko je Kuhač uspio realizirati svoja nastojanja. Važna je činjenica da su ona postojala te da je Kuhač i na tom području djelovanja bio do-
sljedan svom shvaćanju odgovornosti i dužnosti hrvatskog kul-
turnog radnika. U njima se, naime, ne smije zapaziti samo gesta
prijateljstva.

FRANJO KUHAČ: UPUTA U PJEVANJE PO KAJDAMA

Kuhača i Gerbiča povezivalo je još jedno područje istovjetnog
interesa: pedagoški rad u muzici. Ta se tema javlja dosta često, u
raznim razdobljima njihove prepiske, s nejednakim akcentom. Ta-
ko na primjer Kuhačeva *Uputa u glasoviranje* i *Uputa u pjevanje*
postaju dominantne teme nekoliko pisama. ⁶³

U proljeće 1887, kada je Kuhačeva *Osnova za uredjaj naših glas-
benih i dramskih odnošaja* bila štampana, ⁶⁴ Kuhač je već učinio
i prvi korak u realizaciji svojih zamisli: veoma je ozbiljno pisao
svoju »populäre Gesangschule (...) um den ganzen Unterricht auf
eine solide Basis stellen zu können (...)«. ⁶⁵

Radeći na tom djelu, u nadi da će se bar neki od njegovih pri-
jedloga iznesenih u Osnovi ostvariti (»wenigstens die Mittelschulen
so organisiert werden, wie ich gemeint ...«), ⁶⁶ Kuhač je obavije-

⁶² Citat iz Gerbičeve biografije štampane u »Domu i svijetu«, 1889. Dalje sli-
jedi: »(...) Bio je veoma obljubljen zbog svog grla i svog društvenog općenja.
Gerbič je veoma naobražen pjevač, te je imao pristup u najotmnjenije krugove
našega glavnoga grada. Nije samo lijepo pjevao, već je i uglasbio nekoliko
krasnih skladba.« U toj nepotpisanoj biografskoj crtici posebno se ističe
Gerbičev dolazak u Zagreb na Senoin poziv, »premda su ga u isto vrijeme
pozivali uz povoljnije uvjete u Kiev. U Zagrebu je mnogo doprineo uz zasluž-
noga Zajca da je osnovana hrvatska opera (...)«.

⁶³ Usp. D. Franković, op. cit., str. 109–110. *Uputa u pjevanje po kajdama*
bila je predviđena »za višu pučku i gradjansku školu, za gimnaziju, realku
i druge srednje škole muške i ženske — sastavio po posve originalnoj me-
todi Fr. S. Kuhač.«

⁶⁴ *Osnova za uredjaj naših glasbenih i dramskih odnošaja* štampana je u
tiskari »Narodnih novina« 1887. Nastala je s namjerom da upozori na izvan-
rednu muzičku nadarenost »našeg naroda« i sa željom da se »našu glazbu iz-
bavi tudjinskih utjecaja.« *Osnova* sadrži ove prijedloge: — da se u građanske,
više djevojačke i srednje škole uvede »pjevanje po kajdama« kao obavezan
predmet; — da se »ustroje u gradovima i u većih i imućnijih općinah glasbene
instrumentalne škole za mušku mladež, koje bi imale uzdržavati općine kao
što uzdržavaju i pučke škole; — »neka se ustroji u glavnom gradu Zagrebu
i viša zemaljska glasbena škola (konzervatorij), sastojeci od trijuh fakultetah
ili strukah i to podpune pjevačke, od podpune glasbeno-teoretičke i od pod-
pune dramske škole.« Svaki prijedlog Kuhač je u *Osnovi* razradio.

⁶⁵ Pismo Gerbiču knj. IX, br. 69 od 15. V. 1887.

U prijevodu: »...popularnu školu pjevanja (...) da bi se čitava nastava po-
stavila na solidnu bazu.«

⁶⁶ Ibidem. U prijevodu: »...barem da srednje škole budu tako organizi-
rane kako sam zamislio.«

stio Gerbiča o svojim planovima — među ostalim i o namjeri da »popularnu školu pjevanja« izda u separatnim izdanjima za Hrvate, Slovence i Srbe — i zamolio ga za suradnju.

»(...) Diess mein Lehrbuch ist noch nicht ganz ausgearbeitet, aber doch schon zur Hälfte fertig und die Methode durchgeführt (...) so bitte ich Dich-der Du mir in pädagogischer und in gesanglich-praktischer Beziehung als einzige Autorität von allen unseren Musikern gilst, um Deine Beihilfe (...)«⁶⁷ Ovaj odsjek pisma Kuhač je završio riječima: »(...) Wenn Du also lieber Gerbič auf diesen meinen Vorschlag eingehen und Dich in den Ferien über das Buch hermachen willst, dazu componierend, verbessernd, und streichend, so schreibe mir bald. Ich würde Dir dann das Manuscript soweit es gediehen ist einsenden, damit Du die Richtung beurteilen könntest und mir sagest, ob ich geträumt oder pädagogisch richtig calculirt habe (...)«^{67a} U tom pismu, koje je gotovo cijelo posvećeno toj temi, Kuhač razrađuje i mnoga druga pitanja vezana uz suradnju, kao npr. pitanje autorstva i honorara,⁶⁸ posebno izdvaja problem terminologije kojom bi se služili u sastavljanju tog djela.⁶⁹ Ako bi Gerbič usvojio Kuhačevu terminologiju, a time i Slovenci nakon Srba, bilo bi stvoreno novo i čvršće jedinstvo južnoslavenske glazbe, te bi pobjeda nad stranim utjecajima bila potpunija. »(...) Dadurch würde eine Einheitliche südslavische Musik zur Hälfte schon geschaffen sein und unser Sieg wäre ein vollkommener. Du in Laibach (für jetzt!), ich in Agram, Jenko in Belgrad, Tolinger und Petrović in Kikinda (...) und jeder mit einer hübschen Anhän-

⁶⁷ Ibidem. U prijevodu: »(...) Ovaj moj udžbenik još nije sasvim doraden, no polovica je gotova a metoda provedena (...) stoga Te molim — Ti si u vezi s pedagoškom i pjevačkom praksom za mene među svim našim muzičarima jedini autoritet — za Tvoju pomoć.«

^{67a} U prijevodu: »Ako, dakle, dragi Grbiću, prihvaćaš ovaj moj prijedlog i ako se za vrijeme dopusta želiš posvetiti knjizi, skladajući za nju, ispravljajući i križajući, tada mi brzo piši. Tada bih Ti poslao dio manuskripta koji sam završio da bi Ti mogao ocijeniti pravac i reći mi da li sam sanjao ili kalkulirao pedagoški točno (...)«

⁶⁸ Ibidem. U prijevodu: »Ovu Tvoju pomoć ne zamišljam kao prešutnu, nego kao službenu, tako da bi na naslovnoj stranici hrvatskog izdanja stajalo: sastavili Fr. Kuhač i Fr. Grbić, a na slovenskoj Fr. Grbić i Fr. Kuhač. Ja bih se pobrinuo za tisak hrvatskog izdanja i preuzeo honorar, za tisak slovenskog izdanja morao bi se Ti brinuti a honorar bi pripao Tebi. Ako bi nam uspelo da knjigu proguramo i u Srbiji, tj. da se o državnom trošku tiska u cirilici i uvede u škole, tada bismo honorar bratski podijelili (...)«

⁶⁹ Ibidem. U prijevodu: »(...) Zbog te zajednice moram Te već sada zapitati da li si voljan prihvatiti moju terminologiju — djelomično utvrđenu u Katekizmu — i to tako da je Ti u toliko sloveniziraš ukoliko se hrvatski i slovenski uopće razlikuju?« — Dalje pita Gerbiča da li zna da su Srbi akceptirali njegovu terminologiju. O tome usp. i: S. Đurić-Klajn, *Franjo Kuhač i njegova suradnja sa muzičarima u Srbiji*, »Arti musices«, br. 9/1—2, 1978, str. 153—156.

gerschaft; es könnten diese geschlossenen Reihen selbst die wildesten Musikscharen nicht durchbrechen! (...).⁷⁰

Navodeći ove citate iz Kuhačeva pisma, možda nije potrebno posebno naglasiti da je ovaj poziv za suradnju izraz poštovanja prema Gerbiću kao priznatom pjevaču muzičaru i pjevačkom pedagogu, no potrebno je — međutim — reći, kako bi ta tvrdnja bila potkrijepljena, da je do poziva došlo nakon šutnje i dvogodišnje pauze u korespondenciji.⁷¹

U svom veoma brzom odgovoru Gerbić je načelno prihvatio Kuhačev prijedlog, te iznio svoje mišljenje o *Osnovi*, mogućnostima suradnje i posebno o pitanjima terminologije. On među ostalim piše: »(...) Tvoja 'Osnova' je krasna misao, ali kada dodje do realizacije! Svakdašnja a sadašnja proza našega vjeka riedko kada podava ruke višim idealom a osobito jošte ako stoji medju tima dvima, kano u tvom slučaju 29.000 for. Bog me! baciti 100.000 for. ili pak mil. za koju kakvu stvar to ništa ne čini, nu za umietnost, za uzvišene ideje pozvaljati koju hiljadu for. to je grieh neoproštan. Ta, šta je trieba muzikaša podupirati, kad mu je »tak fletno«, kad bi mu ne bilo ovako, ne bi uvijek muzicirao pa i pjevao! — Nu možda se ja ipak varam i sve crnije vidim nego jest u istini; daj Bože! (...) Sada na drugu točku i to šta se tiče tvoje ponudbe suradnje pjevačke škole. Veoma mi je drago, da si kod zamišljenog sjetio i mene. Ja u principu rado prihvatim Tvoju ideju i ponudu na koliko je moguće. Ja sam naime zamišljao sam u vakacijah hvatiti se posla, te raditi na tom, da napišem praktičnu školu za pjevanje, koja bi odgovarala zahtievam i potrebi našeg zavoda, budući da takvog sriedstva sada u nas neima, koji bi zahtievam škole naše odgovarao. Radi se samo o to, kakav obsieg namišljaš dati knjizi toj, pa ako soglasuje i potrebiom našim, to jest zavodu našem, onda hoću drage volje hvatiti ponudu Tvoju pak zajedno raditi kod toga s Tobom. Molim te dakle, ako bi bio tako prijazan pak mi poslati ono, što si već napisao, da razvidim obsieg, to jest veli-

⁷⁰ Ibidem. U prijevodu: »Time bi jedinstvena južnoslavenska glazba već napola bilo stvorena i naša bi pobjeda bila potpuna. Ti u Ljubljani (za sada), ja u Zagrebu, Jenko u Beogradu, Tolinger i Petrović u Kikindi (...) i svaki od nas s lijepom skupinom pristalica; te zbite redove ne bi mogle probiti ni najdivljije muzičke čete!«

⁷¹ Na početku tog pisma, kao uzrok tako dugom prekidu, Kuhač navodi prezaposlenost obojice, a ne ohlađivanje prijateljskih osjećaja. U vezi s *Uputom u pjevanje po kajdama* Kuhač je napisao Gerbiću sedam pisama: knj. IX, br. 69 od 15. V. 1887; knj. IX, br. 74 od 5. VI. 1887; knj. IX, br. 76 od 2. VIII. 1887; knj. IX, br. 151 od 16. II. 1889; knj. IX, br. 176 od 31. VIII. 1889; knj. IX, br. 188 od 26. XII. 1889; knj. IX, br. 225 od 28. VI. 1892.

Sačuvano je i jedno Gerbićevo pismo na tu temu, datirano 28. V. 1887. To je pismo odgovor na Kuhačevo pismo od 15. V. 1887. Broj Gerbićevih pisama bio je vjerojatno veći, jer se iz Kuhačevih pisama od 2. VII. 1887, 31. VIII. 1889, i 28. VI. 1892. jasno razabire da su pisana kao odgovor na Gerbićeva (do sada nepoznata) pisma.

kost, u kojoj se imade djelo objelodaniti, onda hoću se djela poprimiti u vakacijah. Možda hoću onda doći u vakacijah i u Zagreb, da se jošte i ustmeno o kojem čim glede tog dogovorimo, šta je mnogo laglje nego pismeno. Sta se terminologije tiče gledati hoću, na koliko to bude moguće, da ju prihvatim i kod nas za našu školu i našu glasbenu literaturu teoretičnih djela.«⁷²

Oduševljen tim brzim i prijateljskim pristankom, Kuhač se zahvaljuje i šalje Gerbiću svoj nedovršeni rukopis na uvid. U istom pismu, uz neke napomene o crtežima uz tekst i riječi roditeljima, Kuhač još jednom ističe ono što je za njega u toj suradnji najvažnije: »Das Allererste was ich mir von Dir erbitte ist, dass Du mich als efahrener Gesanglehrer aussprichst, ob Du diese meine Methode zweckmässig findest und ob Du glaubst, dass man nach derselben früher zum Ziele gelangen könne als durch die bisherigen Abrichtungsmethoden? Wenn Du diess bejahts, dann erst will ich dieselbe für den Druck ausarbeiten, wenn nicht, so werde ich ganze Idee aufgeben (...)«.^{72a} Tu misao Kuhač je zaokružio u nastavku pisma: »(...) Für jetzt lese das Ganze durch, mache Dir in eigenes Büchlein Notizen über Alles was Du (...) componieren müsstest. Dass heist, wenn Du die Methode überhaupt für gut und glücklich hältst; wenn nicht, dann schicke mir das Manuscript zurück.«⁷³

Kuhač je, dakle, šaljući Gerbiću svoj rukopis, prije svega očekivao stručnu ocjenu metode kojom se služio u svom radu. Temelj njegovih pedagoških i metodičkih postupaka u izradi te popularne škole pjevanja bio je poznato pedagoško načelo: od poznatog k nepoznatom.⁷⁴ U svom djelu Kuhač ga provodi upotrebom onih narodnih popijevaka za koje smatra da su već usvojene ranije u roditeljskom domu a zatim u osnovnoj školi. Narodne motive upotrebljava kao osnov svojim »pievkama« (solfeggiu) uz izmjene teksta (kada je to potrebno) kako bi mogle biti pjevane u školama.⁷⁵

Nije sačuvan Gerbićev odgovor na to Kuhačevo pismo kao ni potvrda o primitku manuskripta. Tek iz riječi kojima Kuhač započi-

⁷² Iz Gerbićeva pisma datiranog 28. V. 1887.

^{72a} U prijevodu: »Ono prvo što Te molim jest da mi kao iskusan učitelj pjevanja kažeš da li smatraš da je moja metoda svrhovita i da li vjeruješ da se njome može brže doći do cilja nego po dosadašnjim metodama uvježbavanja? Ako se s time slažeš, tek tada ću je doraditi za tisak, ako ne, napustit ću ideju.«

⁷³ U prijevodu: »(...) Za sada pročitaj sve to, pravi bilješke u svoju bilježnicu o svemu što bi Ti (...) morao komponirati. To jest, ako Ti uopće misliš da je metoda dobra i sretna; ako ne, pošalji mi manuskript natrag.«

⁷⁴ Usp. predgovor *Uputama u pjevanje po kajdama*.

⁷⁵ Iz pisma Gerbiću od 5. VI. 1887, knj. IX, br. 74. U tu svrhu poslužio se Kuhač tekstovima Sundečića, Filipovića, Varjačića, Milakovića, kneza Nikole, biskupa Slomška (*Sola veselega lepega petja*). Za slovensko izdanje Kuhač je Gerbiću prepustio izbor tekstova. Napomenuo je da će slovenski tekstovi morati biti prevedeni za hrvatsko izdanje i obratno. Gerbiću je također prepustio komponiranje »pievki« uz sugestiju da bi se pritom mogao služiti motivima slovenskih narodnih popijevaka.

nje iduće pismo Gerbiču: »(...) Es freut mich sehr mit Dir vereint an einem Werke arbeiten zu können, und hoffe von dieser sloga die erdänklichst beste Resultate für unser Volk und unsere Kunst (...)«⁷⁶ razabiremo da je Gerbič pristao na suradnju (vjerojatno pažljivo pročitavši pismo i manuskript), te pribilježio sve što nije sasvim razumio ili čime se nije složio. Tako se to nesačuvano Gerbičevo pismo može smatrati kao prvi aktivni korak suradnje. Pretpostavka da je Gerbič poslao Kuhaču i neka pitanja potvrđena je u citiranom Kuhačevu pismu ovim riječima: »(...) Deine Bedänken, welche Du gegen die Gesangschule erhebst, sagten mir, dass ich mich nicht deutlich genug über den Zweck unseres Lehrbuches ausgesprochen habe. Es geschehe diess deshalb jetzt. Unser Lehrbuch soll keine Anleitung für den Kunstgesang sonder nur eine Vorbereitung für denselben sein: ein Lehrbuch für Mittel — nicht aber für Musikschulen. Der Gesangunterricht in der Mittelschulen soll meiner Meinung nach das sein, was die Mittelschule selbst ist: eine *bürgerliche* Vorbereitung für spätere spezielle Studien (...) Für den Mittelschul-Unterricht brauchen wir eine bürgerliche Gesangschule, und das soll unsere sein, für den Kunstgesang aber ein streng fachmännisches Lehrbuch. Letzteres zu verfassen wäre deine Aufgabe, und da könntest Du die Glasbena Matica oder sonst ein Kunstinstitut in Auge haben, ohne Rücksicht auf unsere uputa, so wie diese keine Rücksicht auf den Fachgesang nehmen kann, weil eben *ein* Lehrbuch nicht allen Zwecken entsprechen kann noch soll...«⁷⁷

Osim tog pitanja Gerbič je očito postavio primjedbe i pitanje o upotrebi narodnih napjeva, a naročito na promjene teksta, što je smatrao falsificiranjem. Kuhač odgovara da je upotrebom upravo narodnih napjeva postavio cijelu školu prema poznatom principu od poznatog k nepoznatom, a na drugi dio Gerbičeve primjedbe odgovara: »(...) Das ist allerdingst wahr, aber erstens haben wir wenige für die Schulen passende Liedertexte in unserem Volksliedschatze, und zweitens heiligt der Zweck das Mittel (...)«⁷⁸

⁷⁶ Pismo od 2. VIII. 1887, knj. IX, br. 76. U prijevodu: »Veoma me veseli da ćemo ujedinjeno raditi na jednom djelu, i očekujem od te sloge najbolje rezultate za naš narod i našu umjetnost (...)«

⁷⁷ Ibidem. U prijevodu: »Sumnje koje si izrazio o školi pjevanja kažu mi da se nisam dovoljno jasno izrazio o svrsi našeg udžbenika. Neka to stoga bude sada. Naš udžbenik ne bi trebao biti uvod u umjetničko pjevanje, nego samo priprema za to: udžbenik za srednje — a ne za muzičke škole. Nastava muzike u srednjoj školi morala bi biti ono što je, po mom mišljenju, sama srednja škola: građanska priprema za kasnije specijalne studije (...). Za nastavu na srednjoj školi potrebna nam je građanska škola pjevanja, i to bi naša trebala biti, a za umjetničko pjevanje pak strogo stručan udžbenik. Napisati ovo drugo bio bi zadatak za Tebe, i tu bi mogao računati na Glazbenu maticu ili koji drugi umjetnički institut, bez obzira na našu Uputu, isto kao što se ni ona ne može obazirati na stručno pjevanje, budući da jedan udžbenik ne može i ne treba odgovarati svakoj svrsi.«

⁷⁸ Ibidem. U prijevodu: »To je stvarno točno, ali, prvo, u blagu naših narodnih pjesama imamo malo tekstova što odgovaraju za škole, i drugo,

Cijelo pismo, a naročito završetak, u kojem Kuhač ponovno poziva Gerbiča da dođe u Zagreb kako bi usmeno raspravljali o svim detaljima koji su sporni, pokazuje koliko je Kuhač bio uvjeren da će tako započeta suradnja uroditi korisnim i brzo završenim djelom; pitanja i objašnjenja, eventualna odstupanja i korigiranja smatrao je nužnim i normalnim tokom suradnje. No nije bilo tako. Nakon tog uslijedila je šutnja, nastao ponovni prekid u korespondenciji, te Kuhačevo pitanje upućeno Gerbiču nakon gotovo dvije godine zvuči kao buđenje iz sna: »(...) Was macht unsere Gesangsschule? (...)«⁷⁹ U veoma opširnom uvodu tog pisma Kuhač objašnjava razloge svoje šutnje: ne zbog hlađenja prijateljskog osjećanja, već zbog životnih nedaća i bolesti nije tako dugo pisao. Sada potaknut službenim traženjem ovdašnjeg pedagoškog društva i također traženjem nekog učitelja pjevanja iz Osijeka, Kuhač se ponovno obraća Gerbiču s pitanjem: »Što radi naša škola pjevanja?«, te nastavlja malo ironično: »(...) Hast Du sie schon so weit gebracht, dass sie die Hebamme bald entbinden wird, oder befindet sich das Embryo bereits in den Stadium der Verwesung? (...)«^{79a}

Nije poznat Gerbičev odgovor, no time nije izgubljen trag u praćenju daljeg toka započete, pa onda prekinute suradnje.

Iste 1889. godine Kuhač je od Gerbiča tražio, a zatim i dobio autobiografiju i popis svih radova.⁸⁰ U tom popisu Gerbič je naveo i svoju *Teoretično-praktično pevsku šolu*, op. 32. I upravo taj podatak nastavlja trag.

31. VIII. 1889. piše Kuhač: »(...) Am Ende Deines Compositionsverzeichnisses sagst Du, dass Du den ersten Theil der »Teoretično praktično pevska šola« soeben als op. 32 beendest, was ich nicht recht verstehe. Unseren Abmachungen gemäss haben wir beschlossen, diess Lehrbuch gemeinschaftlich auszuarbeiten, und zwar auf Grundlage jener Methode, die ich vorgezeichnet habe. Im Falle Du Dich anders besonnen hast, so ist es mir recht, aber dann sei so gut und sende mir den ganzen Krempel meines Manuscriptes zurück, denn für Dich enthält es ja ohnehin nichts Neues. Ich wolte nur mit dieser Methode einen Versuch machen, und glaube dieselbe

cilj opravdava sredstvo (...)« U istom pismu nalazi se Kuhačevo kraće izlaganje o tritonusu. Tritonus je u Sloveniji u upotrebi, a prema Kuhačevu mišljenju morao bi biti istrijebljen iz slovenske pjesme ne zato što »muzički pisci drugih nacija novog vremena to traže, već zato što taj interval ne pripada slavenskoj tradiciji i predstavlja germanizatorsku tendenciju«. Kuhač misli da bi u zajedničkom udžbeniku trebalo uzgred obraditi tritonus. Kasnije, u umjetničkom pjevanju, može biti njegovan koliko bude potrebno, kao što će uopće morati biti sa svim što u *Uputi* bude samo usput određeno.

⁷⁹ Knj. IX, br. 151 16. II. 1889.

^{79a} U prijevodu: »Jesi li već došao do toga da je babica skoro porodi, ili se embryo već nalazi u stanju raspadanja?«

⁸⁰ U listu »Dom i svijet«, br. 21, god. 1889, na str. 322. štampana je Gerbičeva fotografija, a na str. 343. biografski podaci; popis Gerbičevih radova nije objavljen.

auch selber durchführen zu können (...).⁸¹ Gotovo isto to ponovio je Kuhač u idućem pismu, kada je porovno zatražio svoj rukopis.⁸²

U tom času Kuhaču očito nije poznato Gerbičevo djelo osim po naslovu, a on ga navodi na pomisao da se radi o udžbeniku o kojem su se dogovarali i koji su zajednički namjeravali sastaviti po Kuhačevoj metodi. Kuhač je zbog toga povrijeđen, i premda dopušta mogućnost da je Gerbič promijenio odluku, očito zabavlja na raniju Gerbičevu napomenu da će se prihvatiti zajedničkog posla ako se Kuhačeva zamisao podudara s potrebama Glazbene matice i na to da sam pomišlja na izradu djela iste vrste za potrebe te škole.⁸³ Također se čini da neslaganje (oko upotrebe narodnih pobjevaka i promjene tekstova), prisutno već u prvom sačuvanom Gerbičevu pismu, Kuhač nije shvatio kao mogućnost za ozbiljnije razilaženje, koje je prekid u dopisivanju samo ubrzao, ukoliko mu — s Gerbičeve strane — nije bio i djelomičan uzrok. Zbog tog osjećanja ton Kuhačeva pisma je odlučan, a zahtjev za vraćanje manuskripta ponovljen.

No u posljednjem Kuhačevu pismu Gerbiču na tu temu, napisanom nekoliko godina kasnije, nema ni traga srdžbe ili zloj misli. Naglašeno prijateljstvo nadvladalo je svaki drugi osjećaj. U veoma prisnom kontekstu Kuhač pita Gerbiča: »(...) Apropas! Je li tvoja pjevačka škola štampana?«⁸⁴

Svoju *Uputu u pjevanje po kajdama* Kuhač je dovršio za štampu 1907. godine. Iz predgovora se vidi da su osnovni ciljevi i metode ostali isti, iako je od časa zamisli prošlo dvadeset godina. Oni su, naime, bili i ostali integralni dio Kuhačeva životnog i stvaralačkog kreda. Tako su umjesto jedne nastale dvije škole pjevanja, obje potaknute realnim ali ne i identičnim potrebama, pa su stoga i različite. Za razliku od Kuhačeve, Gerbičeva *Teoretično-praktično pjevska škola*, op. 32, bila je namijenjena upotrebi u stručnoj nastavi škole Glazbene matice. No oba su djela dijelila istu sudbinu neštampanog rukopisa.⁸⁵

⁸¹ Knj. IX, br. 176 od 3^a. VIII. 1889. U prijevodu: »Na kraju popisa svojih kompozicija kažeš, da upravo završavaš prvi dio *Teoretično-praktično pjevske škole* kao op. 32, što ne razumijem dobro. Prema našim dogovorima odlučili smo da taj udžbenik izradimo zajednički, i to na temelju one metode koju sam ja zacrtao. Ako si se odlučio drugačije, meni je to pravo, ali budi onda tako dobar i pošalji mi tu starudiju od mog manuskripta natrag, jer on za Tebe ionako ne sadrži ništa nova. Ja sam s tom metodom htio samo izvršiti opit, i vjerujem da ću je i sam moći provesti (...).«

⁸² Knj. IX, br. 188 od 26. XII. 1889. Kuhač piše (prijevod s njem.): »(...) Očekujem od Tebe i moj manuskript, budući da u popisu svojih skladbi navodiš da si *Teoretično-praktično pjevsku školu* sasvim sam izradio. Bene ... ali onda uopće ne trebaš moj nacrt.«

⁸³ Iz Gerbičeva pisma datiranog 25. V. 1887.

⁸⁴ Knj. IX, br. 225 od 28. VI. 1892.

⁸⁵ Usp. D. Cvetko, *Razvoj muzičke umjetnosti u Sloveniji* (iz knjige: Andreis, Cvetko, Đurić-Klajn, *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, Zagreb 1962, str. 459).

KORESPONDENCIJA KUHAČ-GERBIČ O GERBIČEVU ZAPOSLENJU U
ZAGREBU NAKON 1878. GODINE

Zanimljivi podaci o mogućnostima Gerbičeva ponovnog zaposlenja u Zagrebu nakon 1878. godine sadržani su u nekoliko pisama iz raznih vremenskih razdoblja korespondencije Kuhač-Gerbič.⁸⁶

Kao što je poznato, Gerbič je u proljeće 1878. god. napustio Zagreb, zbog bolesti. Ozdravivši, pjevao je u Ulmu, u sezoni 1880/81, a 1881/82. bio je angažiran kao prvi tenor u Lavovu. Iste je godine ponovno obolio, te definitivno napustio opernu scenu.⁸⁷ I upravo tada, u pismu datiranom 20. I. 1882, Kuhač opisuje Gerbiču ne baš najpovoljnije socijalne, političke i kulturne prilike u Zagrebu s očito namjerom da ih Gerbič upozna i sam odluči može li u takvoj sredini i pod takvim okolnostima živjeti i raditi. Premda nije do sada pronađeno Gerbičevo pismo koje bi potvrdilo pretpostavku da je on sam tražio te podatke,⁸⁸ možda je ipak dopušteno misliti da se Gerbič prije donošenja definitivne odluke da postane profesor pjevanja na Lavovskom konzervatoriju propitao postoji li mogućnost takvog zaposlenja u Zagrebu. Ne treba, naime, zaboraviti da su prošle tek tri godine od njegova odlaska iz Zagreba, gdje je imao mnogo prijatelja i poštovatelja. No možda je Kuhač, osjetivši prijateljevu dilemu, sam požurio da pomogne. Premda u citiranom pismu ne spominje posao koji namjenjuje Gerbiču, sasvim je moguće da je mislio na ispražnjeno mjesto nastavnika pjevanja u Hrvatskom zemaljskom glazbenom zavodu, nastalo odlukom Ravnateljstva zavoda da Ivana Zajca, zbog preopterećenosti radom u kazalištu, oslobodi nastave pjevanja na školi. Pismo se, naime, vremenski sasvim poklapa s tim događajem. Međutim, 6. XI iste godine na to je mjesto imenovana nastavnica pjevanja Ida Wimberger.⁸⁹

Nekoliko godina kasnije, za vrijeme pedagoškog rada na Lavovskom konzervatoriju godine 1885, primio je Gerbič Kuhačevo pismo s vijestima o ponovnoj mogućnosti zaposlenja u Hrvatskom zemaljskom glazbenom zavodu u Zagrebu. Te godine, naime, Zavod je vladi podnio memorandum za reorganizaciju i to s ciljem da poboljša kvalitetu nastave i uvjete rada za nastavnike. Prema za-

Kuhačeva *Uputa za pjevanje po kajdama* nalazi se kao rukopis u Arhivu Hrvatske, kutija V, u Kuhačevoj muzičko-literarnoj ostavštini. Uz rukopis je priložen i originalni dokument: Dopis Kraljevske hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, br. 24298 od 17. XII. 1908, kojim se *Uputa* odbija na temelju »pribavljenih stručnih mnijenja«.

⁸⁶ Knj. VIII, br. 80 od 20. I. 1882; knj. VIII, br. 500 od 29. V. 1885; knj. X, br. 104 od 10. VII. 1895; knj. X, br. 108 od 30. VIII. 1895; knj. X, br. 130 od 28. XII. 1895; zatim Gerbičeva pisma od 5. VI. 1885. i 31. VII. 1893.

⁸⁷ Usp. D. Cvetko, op. cit., str. 458.

⁸⁸ U tom pismu Kuhač zahvaljuje Gerbiču na poslanim popijevkama. Možda je Gerbič uz popijevke poslao i pismo koje Kuhač ne spominje.

⁸⁹ Usp. A. Goglia, *Hrvatski glazbeni zavod 1827–1927*, str. 56.

misli u Zavodu bi radilo najviše 5—7 profesora (a oni bi morali raditi samo u Zavodu), uz plaću 1000—1400 f godišnje i uz zagarantiranu penziju. Osim toga, Kuhač je obavijestio Gerbiča da je umro dugogodišnji učitelj pjevanja V. Lichtenegger, te je Kuhač razgovarao s članovima Ravnateljstva o Gerbiču kao potencijalnom kandidatu za to mjesto. »(...) Ova (reorganizacija) bi zaista nešto bilo« — pisao je Kuhač Gerbiču — »te bih i ja u tom slučaju u zavod ustupio (...) — ako toga nebi bilo, tada bi nastojali, da dobiješ Lichteneggerovo mjesto, ako ti naime to mjesto primiti hoćeš.(...)«⁹⁰

To što je Kuhač u času kad piše Gerbiču već razgovarao s članovima uprave upućuje na pomisao da je Gerbič, možda, u nekom nesačuvanom pismu izrazio želju da radi u Zagrebu. Bila je moguća i pretpostavka da se ponovno radi o Kuhačevoj namjeri da prijatelja i vrsnog stručnjaka vrati iz inozemstva u domovinu.⁹¹ Sačuvan Gerbičev odgovor na to pismo dokazuje da je to zaista bila Kuhačeva inicijativa, za koju je Gerbič odmah pokazao živ interes. »(...) Isto tako se ti ljepo zahvaljujem za to«, piše Gerbič Kuhaču, »što se tako čestito zauzimaš za me. Da je Lichteneger umro toga nisam prije znao. Bog mu daj u miru počivati! Šta mi pišeš o preustroju glasbenog zavoda, veoma me je interesiralo. Ako vlada to akceptira, onda bi to već nešto bilo, a ja bi, da se mi ponuda čini, ovu i primio, se znade da pod uvjeti, koji bi se ne smjeli inače mojemu osvjedočenju protiviti. Da do toga dodje bilo bi mi i toliko milejši, kad bi i ti ustupio u ono kolo. Već bi se moglo šta valjana raditi. Nu pitaš me nadalje, dali bi htio i za slučaj, da vlada projekt organizacije zavoda ne akceptira, primiti mjesto po Lichtenegeru. Na to dragi moj veoma ti je težak odgovor. Ti me dobro poznash pa i znadeš, da mi je bio cilj na jugu, pa da sam bio i svom dušom i srcem navezan na ovu materinsku zemlju, kano djete na svoju majku. Za nju čeznem noćju i danom, jer ju ljubim kano zenicu svog oka, pa ju ću i ljubiti sve do kraj svog vieka. U ovoj zemlji stari i prvi su moji prijatelji, koje mi srce vruće ljubi a koje nadomjestiti mi ne može nikakvo kašnije prijateljstvo drugdje. Čitavu svoju mladost posvetio sam bio toj zemlji, u njoj snjivao sam i snovao s prijatelji svojimi svakojake plane u svojoj struci o budućnosti i napredku njenom. Usud tjerao me je daleko u svijet. Da nisam ovakav kakav jesam, sretan bi bio i sasma zadovoljan, jer zauzimam ovdje mjesto, kojega mi zagrebaški glasbeni zavod sada pružiti ne može. Pokraj sveg toga se i (...) nemožem onako udomaćiti, kano sam se osjećao u Zagrebu. A sada na odgovor da li bi primio mjesto po Lichtenegeru? — Prije svega treba znati, šta bi imao posla, to jest, kakav bi mi opredjelili djelokrug, a kakvu imao je Lichteneger plaću. Možda 400 for. Nu za onakvu plaću nikako

⁹⁰ Knj. VIII, br. 500 od 29. V. 1885.

⁹¹ Ta je pretpostavka bila moguća i zato što se Kuhačeva napomena o planiranoj reorganizaciji škole s novim radnim mjestima i garantiranim penzijama mogla shvatiti kao primamljiva obavijest.

bi ne mogao primiti mjesta jer nemožem s tim ni dobro kvartira platiti, a ipak imadem familiju, za koju je treba skrbiti. Ja ovdje dodjem sa privatnim lekcijama na 3000 for. Dakle uvidit ćeš, da nemogu lahko umno zabaciti ovog mjesta. Da znadem, da mi iz početka plaćaju barem 600 for pa da mogu privatno još kakvih 900 for zaslužiti, da je svega barem 1500 for. bogme i onda bi se odlučio pa i bilo mi u veliku materijalnu štetu, jer nadao bi se, da se mora ipak zavod danas ili sutra reorganizirati, pak i profesorom stan bolje osigurati (...).«⁹²

Ne manje važan je podatak, također iz ovog pisma, o Gerbićevoj velikoj radnoj inicijativi. U času dok spominje reorganizaciju (i ne poznavajući što sve ona sadrži), Gerbić već pomišlja na mnoge mogućnosti koje ona donosi: »(...) Onda bi se takaj moglo bolje pomišljati na uzdržavanje narodne opere, jer bi se tamo odgojivale mlade sile (...).« Kuhač je, dakle, imao mnogostruke razloge da tako uporno nastoji da se Gerbić vrati iz tuđine.

Veoma je zanimljiva i Gerbićeva napomena u istom pismu o ranijoj obavezi hrvatske vlade da Gerbiću osigura mjesto u slučaju da ne može više pjevati. Gerbić, međutim, ne objašnjava zašto nije iskoristio to obećanje prije napuštanja Zagreba 1878. godine.⁹³

Korespondencija o toj temi sačuvala je dragocjene podatke o ličnostima obojice. Već poznatim i citiranim Kuhačevim prijateljskim i patriotskim pobudama pridružuju se veoma srodna Gerbićeva osjećanja. Zbog snažnog rodoljublja, lišenog svake materijalne zainteresiranosti osim one koja njegovoj obitelji osigurava najnužnije za život, kao i zbog jake privrženosti starim prijateljima, Gerbić je bio spreman povoljnije uvjete i za život i za rad zamijeniti lošijima, samo da bi mogao živjeti i raditi u domovini.

Novo razdoblje Gerbićeve aktivnosti započinje 1886. godine. Te godine se vratio u Ljubljanu i započeo veliki posao organiziranja i

⁹² Iz Gerbićeva pisma Kuhaču od 5. VI. 1885.

⁹³ »(...) Kod ove prilike spomenut ću jošte i to, da imadem skoro nekakvo pravo na ovo mjesto. Slušaj! Kad nisam htio posljednje tri godine više ponoviti ugovora sa kazališnom intendantom iz više uzroka, koje tu navedjati bilo bi odviše obsježno, nisu mi dali prije mira, dok sam se opeta odlučio te sklopio s intendanturo ugovor. Nu tražio sam ja onda od vlade da se mi osigura penzija. Kod vlade bila je radi toga (...) komisija, pak se je u principu to i priznalo, samo nisu imali fonda pak su mi dali pismeno (akt imadem među svima papirima) zagotovljenje, da će vlada za slučaj, da nemogu više pjevati, ili da mi se što god stane, skrbjeti namjestiti me po svojih zmožnostih na koje drugo mjesto. Kod toga mislilo se je na glasbeni zavod, tako barem se mi je ustmeno kazalo. Nu ja sam daleko od toga kano da bi pomišlao beračiti za ovakvo mjesto, jer hvala Bogu ponudila mi je tuđja zemlja za koju si nisam bio stekao jošte nikakvih zaslugah tako častno mjesto, da možem biti u tom pogledu sasam zadovoljan, jer je kod toga i materijalno stanje dobro. Na ništa tu nemogu se tužiti u tom pogledu. Samo fališ mi Ti, fali mi Vidrić (...).«

⁹⁴ Usp. Cvetko Dragotin, *Razvoj muzičke kulture u Sloveniji*, op. cit., str. 458.

razvijanja slovenske muzičke kulture.⁹⁴ Tada Kuhačeva pisma prate aktivnosti »ravnatelja Glazbene matice«, »ravnatelja škole Glazbene matice« i — nešto kasnije — »ravnatelja slovenske opere u Ljubljani«.⁹⁵ Posebno značajno čini nam se pismo datirano 15. maja 1887, u kojem Kuhač s iskrenim oduševljenjem čestita Gerbiću na imenovanju za direktora Glazbene matice i na izvanrednom uspjehu koji je postigao za kratko vrijeme svog djelovanja, posebno u organiziranju muzičke škole Glazbene matice. »(...) da sich in kurzer Zeit eine solch stattliche Zahl der Schüler um dich scharrten, welche der Philharm. Verein seit seinem Bestande nicht zusammen brachte, und die Glasbena Matica wird nun sogar vom Staate subventionirt (...) Durch diese Deine Thätigkeit wird der Weg zur Gründung eines Conservatoriums geebnet, und mir ist es ganz gleich, ob ein solches in Leibach, Agram oder Belgrad errichtet wird. Ja wenn die Führer unserer Nation und die respectiven Regierungen einsichtsvoll wären, müsste in jeder der genannten Städte ein Conservatorium bestehen, weil kleine Völker — überhaupt wenn sie für Musik derart begabt sind, wie unsere — nur in der Cultivirung der Musik ihr Heil finden können (...).«⁹⁶ U istom pismu tražio je Kuhač opširniji izvještaj o radu Instituta, kako bi mogao o tome pisati.

Treba istaći da je Kuhač i ranije želio provesti reorganizaciju muzičkog školstva u Hrvatskoj, ali je nailazio na poteškoće i otpor. U Gerbićevu uspješnom radu vidio je tada i djelomično ostvarenje svojih težnji; kao jedan od oblika otpora germanizaciji i mađarizaciji zamišljao je narodno školstvo, u ovom slučaju narodni konzervatorij. Ako to, iz nekih razloga, nije bilo moguće u Zagrebu, Kuhač se radovao i ostvarenju u Ljubljani. To je shvaćanje sasvim u skladu s Kuhačevim osjećanjem bratstva južnoslavenskih naroda.

Na to Kuhačevo pismo odgovorio je Gerbić odmah pismom koje je sačuvano.⁹⁷ Zahvaljujući na čestitkama Gerbić piše: »(...) Ja

⁹⁴ Prema naslovima Kuhačevih pisama Gerbiću od 1887. do 1910. godine.

⁹⁵ Knj. IX, br. 69 od 15. V. 1887. U prijevodu: »(...) budući da se za kratko vrijeme oko Tebe okupio tako velik broj đaka kakvog Filharm. društvo nije uspjelo okupiti otkad postoji, a Glazbenu maticu sada već subvencionira i država (...) Tvojom djelatnošću otvara se put ka osnivanju konzervatorija, a meni je svejedno da li će biti osnovan u Ljubljani, Zagrebu ili Beogradu. Da, kad bi vode naše nacije i vlada bili dovoljno uvidavni, u svakom od spomenutih gradova morao bi postojati konzervatorij, jer mali narodi — naročito kad su općenito tako nadareni za glazbu poput naših — spas mogu naći samo u kultiviranju glazbe.« U nastavku tog pisma Kuhač obavještava Gerbića da je o tim svojim idejama govorio nekim ličnostima hrvatskog kulturnog života, a oni su mu predložili da ideje obradi i u obliku statuta predloži vladi. Tako je nastala Kuhačeva *Osnova*, koju je također poslao Gerbiću na uvid.

⁹⁷ Ljubljana, 28. V. 1887.

sam, hvala Bogu, sada ovdje zadovoljan kako ne već dugo, ako-
prem imadem puno posla. Jer sam zadovoljan, jesam i zdrav i sre-
tan, jer mi je i supruga i djeca zdrava...»

To je bio, bez sumnje, trenutak velike profesionalne aktivnosti
i mirne punoće obiteljskog života Frana Gerbića.

Između citiranog Gerbićeva pisma i prvog idućeg sačuvanog
prošlo je šest godina.⁹⁸ Iz nekoliko Kuhaćevih pisama Gerbiću u
tom razdoblju mogu se doduše razabrati neki Gerbićevi interesi,
neke njegove aktivnosti, no njegovo pravo raspoloženje i osjećanje
života ostaje nam nepoznato, sve do pisma napisanog u srpnju 1893,
koje se bitno razlikuje od onog kojem su osnovni ton davale riječi:
»...Ja sam, hvala Bogu, sada ovdje zadovoljan...» Svoje pismo za-
počinje Gerbić isprikom što tako dugo nije pisao. Kao razlog navodi
poslove u Glazbenoj matici naročito u Dramatičnom društvu. Za-
tim spominje rad na komponiranju opere, brige oko izdavanja svog
Albuma hrvatskih pjesama, kao i ispriku što nije na vrijeme pisao
o nekim Kuhaćevim brošurama. Ton pisma je uzbuđen, i gorčina
koja se naslućuje na samom početku, izbija u riječima: »(...) Du
klagst über die Verhältnisse, mein lieber Freund, dasselbe thue ich
auch. Ich plage mich wie ein Hund, habe ihnen aus Nichts eine
Oper, so zu sagen umsonst geschrieben, habe mich aus Patriotis-
mus geopfert, dasselbe zu thun habe ich auch meine Frau und
Schwägerin angeeifert, die um ein Bagatell beim dram. Verein mit-
wirken schon durh 7 Jahre und glaubst Du ich habe dafür einen
Dank? Mit nichten! Wo mich der Odbor nur beleidigen kann thut
er es und wirft mir Prügel unter die Füße. Ich habe es schon un-
zähligmale bedauert, dass ich nach Laibach kam. Der Patriotis-
mus hat auch seine Grenzen und dorten, wo man einem das heiligste
mit Füßen tritt, hat er nichts anzusprechen. Man behandelt uns
Musiker wie Tagelöhner, aber unser Ehrgefühl ist etwas feiner aus-
gebildet, wie von Bürokraten und wir sind empfindlicher...»^{99a}
U nastavku pisma obavještava Kuhaća da je zbog preopterećenosti
i obolio. I Gerbićeva je supruga, zbog teških životnih prilika i uzru-
javanja, u vrijeme babinja imala teškoća, a Gerbić dapače smatra
da je i dijete, maleni sin koga su veoma voljeli, zbog toga dobilo
»frazu« i umrlo. Svoje pismo završava riječima: »(...) Wie Du
siehst, ist überall das gleiche Kreuz. Ich möchte dieses aber gerne

⁹⁸ Laibach am 31. VII. 1893.

^{99a} U prijevodu: »(...) Zališ se na prilike, dragi moj prijatelju, i ja to
činim također. Mučim se kao pas, iz ničega i tako reći badava napisao sam
im operu, žrtvovao sam se iz patriotizma, poticao sam svoju ženu i šogoricu
da učine to isto, one već sedam godina sudjeluju u Dramatičnom društvu,
rade za bagatelu, a misliš da mi je netko zahvalio? Ničime! Kad me odbor
može vrijeđati, on to i čini i baca mi klipove pod noge. Već sam bezbroj pu-
ta zažalio, što sam došao u Ljubljanu. I patriotizam ima svoje granice, a
ondje gdje najsvetije stvari gaze nogama, on nema kome govoriti. S nama
glazbenicima postupaju kao s nadničarima, no naš je osjećaj časti nešto fi-
niji no u birokrata, te smo osjetljiviji (...)»

abschütteln und werde es auch thun, wenn sich mir nur eine günstige Gelegenheit bietet. Das Einzige was mich noch zurückhält ist, dass ich gerne noch meine Oper vollenden und sie zur Aufführung bringen möchte, dann aber Adieu, bei erster Gelegenheit, die sich mir bietet ...».⁹⁹

Ovo gotovo neočekivano priznanje očito je ponovno potaklo Kuhača da traži priliku za Gerbičev dolazak u Zagreb. No tek je 1895. godine pomislio da je našao posao dostojan Gerbiču, te ga je o tome obavijestio. Naime, pjevačko društvo »Kolo« raspisalo je natječaj za zborovođu s plaćom od 1000 fl, te se Kuhaču učinilo da bi se Gerbič, zbog ugleda koje je društvo uživalo kao i zbog dosta povoljnih materijalnih uvjeta, mogao kandidirati. »(...) Ich habe einige aktive Kolo—Mitglieder auf Dich aufmerksam gemacht. Sobald sie Deinen Namen hörten, waren sie über meinen Vorschlag ganz entzückt, da in Dir Alles das vereint ist, was der Kolo braucht: Sänger, Lehrer, Componist, und Orchester Dirigent und gebildeter Mann. Da ich sah, dass gegründete Aussicht vorhanden wären, dass man Dich wählen würde, habe ich darüber mit dr. Vidović gesprochen, der ebenfalls weiss, dass Du in Leibach nicht sehr zufrieden bist. (...) Bei uns sind freilich die Zustände ebenso ungesund wie bei Euch, aber eines ist gewiss, dass Du hier die bestmögliche Sympathie antreffen würdest. Handle somit wie du glaubst (...)!»¹⁰⁰

U nastavku pisma obavještava Gerbiča da su utjecajni ljudi, ondašnji Slovenci, najprije kandidirali Vilhara, ali taj prijedlog nije bio prihvaćen, uglavnom zbog Vilharovih loših odnosa s mnogim članovima zbora. Iz toga Kuhač zaključuje da se sam Vilhar neće ni kandidirati. Ako bi se, dakle, Gerbič htio natjecati, to ne znači da bi potisnuo Vilhara, jer on to mjesto apsolutno ne bi dobio.

Nije sačuvano nijedno Gerbičevo pismo na tu temu, no iz Kuhačeva pisma Gerbiču datiranog 30. VIII. 1895. jasno se razabire da je Gerbič poslao pismo, molbu i potrebne dokumente za natječaj.¹⁰¹

Osim spomenutog Kuhačeva pisma ne raspolazemo, za sada, drugim izvorima koji bi potpunije objasnili tok događaja. Budući da nije sačuvano ni ono Gerbičevo pismo koje Kuhač spominje, osta-

⁹⁹ Ibidem. U prijevodu: »(...) Kao što vidiš, posvuda isti križ. Ja bih se rado toga oslobodio i to ću učiniti kad mi se samo ukaže povoljna prilika. Jedino što me sprečava jest to da želim završiti i izvesti svoju operu, no onda Adieu, prvom prilikom koja mi se pruži.«

¹⁰⁰ Knj. X, br. 104 od 10. VII. 1895. U prijevodu: »Upozorio sam nekoliko aktivnih članova Kola na Tebe. Čim su čuli Tvoje ime, oduševili su se mojim prijedlogom, jer je u Tebi ujedinjeno sve što je Kolu potrebno: pjevač, učitelj, skladatelj i dirigent orkestra i obrazovan čovjek. Kad sam vidio da postoje opravdani izgledi da budeš izabran, razgovarao sam o tome s dr. Vidovićem, koji također zna da u Ljubljani nisi jako zadovoljan. (...) Kod nas su međutim prilike isto tako nezdrave kao i kod vas, no jedno je sigurno, da ćeš ovdje naići na najveću simpatiju. Radi dakle kako misliš!«

¹⁰¹ Knj. X, br. 108 od 30. VIII. 1895.

je nejasno — ako je Kuhačev navod točan — zašto je Gerbič, nakon što je poslao molbu s potrebnim dokumentima, želio da ona bude povučena prije samog natječaja.¹⁰²

Ostaje, međutim, činjenica da je Kuhač Gerbiču u časovima teškoća izazvanih bilo bolešću bilo nepriznavanjem okoline pronalazio mogućnosti za rad u Zagrebu. Budući da je Kuhač, obuzet idejom južnoslavenstva, smatrao rad svakog kulturnog i javnog radnika bilo kojeg slavenskog naroda u bilo kojoj slavenskoj zemlji jednako važnim za opću stvar južnoslavenstva, čini se da u tom kontekstu treba promatrati i ove pozive upućene Gerbiču.

PRILIKE U HRVATSKOM ZEMALJSKOM KAZALIŠTU I GERBIČEVA OPERA KRES

Duboko obuzet idejom slavenstva, Kuhač je vidio renesansu hrvatskog kazališta u cjelini, a opere posebno, izvođenjem slavenskog repertoara, koji će tumačiti — ako to bude moguće — »pjevači i glazbenici slavenskog plemena«. Zbog tog uvjerenja, od kojeg nije nikada odstupio, Kuhač je oštro kritizirao pojedine izvedbe, ali i opću personalnu i repertoarnu politiku Hrvatskog zemaljskog kazališta. Žestok sukob bio je tako neizbježan. 1874. godine intervencijom kazališne uprave oduzeto je Kuhaču mjesto kritičara u »Narodnim novinama« i »Agramer Zeitungu«, no time nije prestala njegova kritičarska djelatnost uopće, kao ni živ interes za kazalište i sve što je s njim u vezi.¹⁰³

U korespondenciji s Gerbičem, nekoliko godina kasnije,¹⁰⁴ Kuhač ponovno dotiče taj problem analizirajući ga na konkretnim primjerima. Kad se prisjetimo da je Gerbič bio aktivan sudionik zagrebačkog kazališnog života u godinama od 1870. do 1878, shvatit

¹⁰² Knj. X, br. 108 od 30. VIII. 1895. U prijevodu: »Tvoje posljednje pismo pokazao sam dr. Vidoviću. Rekao mi je neka mu dadem Tvoj dopis da bi ga pročitao kod kuće. U međuvremenu je bez mog znanja Tvoje pismo s nekoliko popratnih riječi poslao Arnoldu. Rekao mi je: 'Ako ti ljudi imaju srca i poleta, izabrat će našega Franceka.' Umjesto toga su se Arnold i njegov komitet držali onog mjesta u Tvom pismu gdje zahtijevaš da se Tvoja molba povuče prije izbora, i izabrali Hausmanna. Jučer mi je Kolo vratilo Tvoju molbu zajedno s prilogima. Cijela stvar bit će Klajićevo maslo, koji u Zagrebu želi samo židove, češke muzikante (ne treba ih miješati s češkim glazbenim stručnjacima) i glazboklepajuće žene, da bi im imponirao i zapovijedao. Znao sam to prije, no mislio sam da imaš prijatelje u vladajućoj stranci i među obzorašima, te da Klajić izvršava više zapovijedi (...) tako sam vjerovao da Tvom izboru nema prepreka. No međutim, Tvoji prijatelji su nas ostavili na cjedilu, a Ljubljanci su možda (...) U svakom slučaju bi, ako odeš u mirovinu, ovdje imao bolji djelokrug no u Ljubljani. To je moje osobno mišljenje; na Tebi je činiti.«

¹⁰³ Usp. A. K. Cvijić, *Franjo Z. Kuhač*, MH, Stari Osijek i Zagreb 1924, str. 66–67.

¹⁰⁴ To se odnosi na pisma: 27. V. 1878. (bez oznake); knj. VI, br. 65 bez datuma; knj. VI, br. 243 od 26. IX. 1879; knj. VII, br. 226 od 6. III. 1881.

ćemo da je pisati Gerbiću o trajnim teškoćama u radu hrvatske opere značilo pisati dobrom poznavaoцу prilika, a ujedno i dobrom prijatelju. U nekoliko riječi, dakle, bilo je moguće predočiti svu težinu i apsurdnost situacije.¹⁰⁵

Neposredan povod jednom veoma zanimljivom Kuhačevu pismu o prilikama u kazalištu bila je izjava kompozitora Đure Eisenhutha da će Gerbić pjevati (kao gost) u njegovoj operi *Sejsslav Ljuti*.¹⁰⁶ Obradovan da će ponovno čuti prijatelja, Kuhač je nestrpljivo očekivao ostvarenje te vijesti. Ne dočekavši ga, zatražio je objašnjenje od kazališne intendanture i zatim ga u pismu priopćio prijatelju.¹⁰⁷ No usprkos teškoćama koje je Kuhač najoštrije osudio i kao primjer loše vođene repertoarne politike,¹⁰⁸ Gerbić je te godine dva puta pjevao ulogu Ljudevita, kneza Posavskog u Eisenhuthovoj operi *Sejsslav Ljuti*.¹⁰⁹

U narednom pismu Gerbiću na tu temu Kuhač je porugom obasuo i strane pjevače i pjevačice, koji su, iako bez umjetničkih kvaliteta, uživali podršku i primali visoke nagrade. Svojom kritikom Kuhač je prodro u bit samog problema,¹¹⁰ no u isti čas on je bez

¹⁰⁵ Na primjer, u pismu Gerbiću od 27. V. 1878. Kuhač piše o hrvatskoj operi u obliku »rebusa«, uz napomenu da ga je poslao nekom humorističkom listu. »(...) to jest, naša će opera biti sve manja a naš deficit sve veći (...)« (prijevod s njem.), dodao je Kuhač kao tumačenje i bez toga veoma rječitom »rebusu«.

<i>Naša opera</i>	<i>naš deficit</i>
<i>naša opera</i>	<i>naš deficit</i>
<i>naša opera</i>	<i>naš deficit</i>

¹⁰⁶ Knj. VI, br. 65 bez datuma, god. 1879. U Kuhačevoj knjizi korespondencije postoje dva gotovo identična pisma, registrirana kao broj 60 i 65 (knj. VI), ali su oba bez datuma. Datum pisma br. 60 pokušala sam odrediti prema datiranim pismima br. 59 i 61 (knj. VI). Pismo br. 59 pisano je 26. II. 1879, a pismo br. 61 27. II. 1879. Prema tome je pismo br. 60 napisano 26. ili 27. II. 1879. godine. Citirano pismo (knj. VI, br. 65) — prema istom usporednom postupku pisano je početkom ožujka 1879. U obradi Kuhačeve korespondencije s Gerbićem služila sam se pismom br. 65 zbog potpunijih informacija, iznesenih i u pismu br. 60 (knj. VI). To je pismo, najvjerojatnije, Kuhač poslao Gerbiću.

¹⁰⁷ Ibidem. Na pitanje zašto se ne izvodi Eisenhuthova opera Kuhaču su odgovorili: »(...) da Eisenhutova opera uopće neće donijeti toliko da bi pokrila (troškove) kazališta i da bi se mogli isplatiti visoki honorari talijanskih pjevača.« (Prijevod s njem.)

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Bilo je to 6. i 10. V. 1879. Sačuvani kazališni plakati tih dviju izvedbi (IKT, JAZU, Zagreb, sg. 691, sezona 1878/1879) većeg su formata i oblika slova nego za priredbe bez gostovanja, posebno ističu sudjelovanje »iz naklonosti« Franje Grbića »začasnog člana narodnog zemaljskog kazališta.« U istoj ulozi Ljudevita, kneza Posavskog, nastupao je Gerbić u sezoni 1877/1878, i to na premijeri i na reprizama. U istim izvedbama nastupali su Josip Noll i kao Sejsslav i Gerbićeva supruga kao Zora. O tim izvedbama napisao je Kuhač kritiku u »Obzoru« 12. i 13. III. 1878.

¹¹⁰ Knj. VI, br. 243 od 26. IX. 1879. Kuhačev komentar (u prijevodu) glasi: »(...) Prijatelju Gerbić, tako nešto još niste doživjeli. Zboristi pjevaju kineski, primadona jidiš-talijanski, bariton prusko-njemački, a ostali turo-poljsko-hrvatski (...)«

snage i prave želje da djeluje: »(...) Ich bin über die jetzige künstlerische Wirtschaft so empört, dass ich keinen Schritt mehr ins Theater machen werde (...).« Premda su riječi koje slijede »Danken Sie unserem Herrgott dass sie fort sind, denn sie müssten sich zu Tode ärgern (...).«¹¹¹ napisane možda kao utjeha Gerbiču, tada trenutno bolesnom pjevaču, ipak su nastale u kontekstu tog istog raspoloženja.

U idućem pismu Gerbiču, napisanom 1881, poslije više od godinu dana, kao da je zaboravljena središnja tema dvaju ranijih pisama. Samo jedna primjedba, i to uzgredna, odnosi se na kazalište. »(...) Die hiesige Oper ist total aufgelöst und dürfte Agram vor 2—3 Jahren keine stabile Gesellschaft erhalten. Anfangs Mai wird ein neues Theater zu bauen begonnen ...«¹¹²

U pismima koja slijede javljaju se nove teme. Poslovi oko *Zbirke* možda su Kuhačeva glavna briga, a za Gerbiča je nakon kraćeg razdoblja isključive pedagoške djelatnosti započelo veliko razdoblje sudjelovanja u razvoju slovenske muzičke kulture. Tek četrnaest godina kasnije, u zrelim i kasnim godinama njihova života, ponovno se javlja tema kazališta, ali sada ispunjena sasvim novim sadržajem.

Radi se, naime, o Gerbičevu kompozitorskom radu — o njegovoj operi *Kres*.

U pismu od 31. VII. 1893. Gerbič, među ostalim privatnim i poslovnim vijestima, piše Kuhaču: »(...) Nebenbei arbeite ich an einer Oper, und diese Arbeit absorbiert mir jede freie Zeit die mir hie und da erübrigt. Davon will ich jedoch niemandem was sagen, bis das Werk nicht fertig ist (...).«^{112a} Godinu i pol kasnije, 11. II. 1895, Gerbič ponovno piše Kuhaču o svojoj operi. Ovim, također sačuvanim, pismom započinje veoma zanimljiva prepiska o Gerbičevoj operi *Kres* i o mogućnosti njene izvedbe u Zagrebu. Tri Gerbičeva pisma Kuhaču prate rad na operi *Kres*,¹¹³ a iz Kuhačevih odgovora saznajemo dio njene dalje sudbine.¹¹⁴

¹¹¹ Ibidem. U prijevodu: »Tako sam užasnut da više neću stupiti u kazalište (...) Zahvalite gospodu da ste otišli jer biste se morali na smrt ljutiti (...).«

¹¹² Knj. VII, br. 226 od 6. III. 1881. U prijevodu: »Ovdašnja opera se potpuno raspala, a Zagreb dvije-tri godine neće izdržavati stalnu družinu. Početkom svibnja će započeti gradnja novog kazališta.«

^{112a} U prijevodu: »Usput radim na jednoj operi, i taj mi posao apsorbira sve slobodno vrijeme koje mi pokatkad preostaje. O tome međutim ne želim nikome ništa reći dok djelo ne završim.«

¹¹³ Od 5 sačuvanih Gerbičevih pisama Kuhaču 3 sadrže vijesti o *Kresu*. To su pisma pisana 31. VII. 1893; 11. II. 1895; 27. III. 1898. Kuhač je sačuvao baš ta pisma, što dokazuje da ih je smatrao za važan materijal o Gerbičevu stvaralačkom radu, te ih je zbog toga i pohranio u građu za svoj *Biografski i muzikografski slovník*.

¹¹⁴ Datumi tih pisama su: knj. X, br. 73 od 31. III. 1895; knj. X, br. 174 od 21. V. 1896; knj. XI, br. 27 od 25. XII. 1896; knj. XI, br. 169 od 19. I. 1898; knj. XI, br. 182 od 9. III. 1898; knj. XI, br. 190 od 26. V. 1898.

Treba napomenuti da korespondencija o tome započinje u vrijeme intendant Stjepana Miletića, kada je — nakon višegodišnjeg prekida — hrvatska opera ponovno započela radom,¹¹⁵ a hrvatsko kazalište u cjelini dobilo nov impuls u suvremenoj koncepciji repertoarne politike, uz bolje mogućnosti izvođenja u novoj kazališnoj zgradi.¹¹⁶

U listopadu 1894. godine uprava Hrvatskog zemaljskog kazališta raspisala je za godinu 1895. natječaj (»imajući na umu da će se našoj Taliji uskoro otvoriti novi dvorovi...«) s dvije književne nagrade (...) i treću »... Za izvorno operno djelo u serijoznom ili komičnom slogu 1000 kruna i to bez obzira na broj činova...«¹¹⁷. I upravo u vezi s tim natječajem napisao je Gerbič Kuhaču u pismu datiranom 11. II. 1895: »(...) Ich erfuhr neulich, dass die Intendantz des Agramer Landestheaters einen Preis auf die Composition einer Oper ausschrieb. Da ich jedoch dieses Preisausschreiben nicht selber gelesen habe, ist mir darüber nichts Näheres bekannt. Deshalb bitte ich Dich recht sehr dass Du so freundlich sein wolltest um mir darüber nähere Aufschlüsse mitzutheilen. Diese Aufschlüsse möchte ich gerne bezüglich der Zeit haben, bis wann nämlich die Oper eingesandt sein muss, an wen soll das Werk eingesendet werden. Ferner, welcher Preis ist für das Werk ausgeschrieben und was für Modalitäten sind in Bezug der Zuerkennung des Preises getroffen worden? Wer wird Richter sein? Muss die Oper in kroatischer oder kann sie auch in einer anderen slavischen Sprache komponiert sein? Wieviele Akte muss sie haben oder ist dieses dem Componisten freigelassen? Ist der Preis zusammen für den Componisten und den Librettisten ausgeschrieben oder kriegt der Librettist auch allein was für sein Werk? Ich habe die Hälfte meiner Oper fertig, aber jetzt konnte ich nicht weiter arbeiten, ich habe mit der Schule und noch viel mehr mit dem Theater zu thun gehabt, so dass ich nicht zur Arbeit kam. Wenn ich bis zur festgesetzten Zeit fertig wer-

¹¹⁵ Hrvatska opera otvorena je ponovno predstavom *Nikola Subić Zrinjski* I. Zajca 16. X. 1894.

¹¹⁶ Usp. S. Miletić, *Dramaturški zapisci*, knjiga II, str. 231: »(...) Kod svojega nastupa našao sam staro glumište, u kojem je samo još tinjala iskra nekadašnjeg zanosa; dramski je ansambl pao na četiri lica, repertoar gotovo i nije bilo, opera je bila ukinuta (...)« Također usp. Miletić, *Hrvatsko glumište*, Zagreb 1904, knjiga I, str. 62: »(...) u ovim teškim počecima učinilo se je, dakle, što se je samo moglo, da se sačuva hrvatski karakter opere. Dašto da smo bili kod toga upućeni i na strane pjevače, osobito Slavene (...)« I dalje, str. 63: »(...) da su se sve nove, a i većina starih opera hrvatskim jezikom pjevale (...)« — O članovima opernog zbora, tadašnjim opernim pjevačima i orkestru usp. S. Miletić, *Hrvatsko glumište*, »Prolog«, Zagreb 1977, str. 79—80.

¹¹⁷ Dio originalnog teksta za natječaj 1895. godine. Tekst natječaja završava riječima: »Za ovaj natječaj određen je rok od 1. srpnja 1895, a samo se po sebi razumije, da se uz hrvatske glazbotvorce mogu natjecati i ini slavenski. Prednost će imati ona djela kojima je grada crpljena iz hrvatskoga prošloga ili suvremenoga života.« (S. Miletić, *Hrvatsko glumište* I, Zagreb 1904, str. 91).

den könnte, wollte ich auch konkuriren (...).^{117a} Kuhač je odmah odgovorio i opširno obavijestio Gerbića o uvjetima natječaja, naglasivši da je termin produljen do kraja srpnja jer na natječaj nije stiglo nijedno djelo. Zato moli Gerbića da požuri sa svojom operom uz prijateljski poticaj: »(...) Ich glaube für Dich wird der Termin auch bis Oktober verlängert werden (...).«¹¹⁸

No Gerbić nije poslao svoju operu na natječaj. O tome svjedoči i bilješka intendant kazališta Stjepana Miletića: »Od opernih skladatelja natjecao se pak jedini Ivan pl. Zajc, čija je opera *Armida* i dobila nagradu. Uprava je i sljedećih godina raspisala ponovni natječaj, ali bez željena uspjeha (...).«¹¹⁹ To potvrđuje i dalja korespondencija. Naime, nakon nekoliko pisama u kojima Kuhač ne spominje *Kres*, tek u pismu od 21. V. 1896. ponovno pita Gerbića hoće li skoro biti dovršena njegova opera i izvještava ga sljedeće: »(...) Gegenwärtig componirt Vilhar an einer kroatischen zweiaktigen Oper. Trachte, dass Du mit Deiner bald fertig bist. Die Aufführung derselben in Agram kann ich Dir so gut als bestimmt zusichern. Intendant Dr. Miletić ist meinem Rath jederzeit zugänglich (...).«¹²⁰ Iz ovog citata saznajemo dvoje: budući da Gerbić nije na vrijeme poslao svoju operu, Kuhač se želio pobrinuti za njen plasman u Zagrebu. Naime, uprava Zemaljskog kazališta obavezala se samo nagrađena djela »iznijeti na pozornicu najkasnije godinu dana iza toga što budu nagrade dosuđene«. I drugo — da je za vrijeme intendanture Stjepana Miletića pojačan Kuhačev interes za kazalište, a djelomično vraćen i njegov utjecaj. Ipak je njegovo obećanje da će osigurati izvođenje opere u Zagrebu bilo pre naglo, a svakako je ponovni izraz velike želje da pomogne pri-

^{117a} U prijevodu: »Nedavno sam saznao da je intendantura zagrebačkog zemaljskog kazališta raspisala nagradu za opernu kompoziciju. Kako međutim nisam sam pročitao natječaj, o tome ne znam ništa pobliže. Stoga Te usrdno molim da budeš tako ljubazan i da me pobliže obavijestiš. Rado bih dobio obavijesti u vezi s vremenom, do kada se naime opera i kome mora poslati. Nadalje, kakva je nagrada raspisana za to djelo i kakvi su modaliteti određen u vezi s dodjelom nagrade? Tko će biti sudac? Mora li opera biti komponirana na hrvatskom jeziku ili može biti i na kojem drugom slavenskom jeziku? Koliko činova mora imati ili je to prepušteno skladatelju? Je li nagrada raspisana za skladatelja i pisca libreta zajedno ili pisac libreta dobiva nešto sam za svoje djelo? Završio sam polovicu svoje opere, no sada nisam mogao raditi dalje, imao sam mnogo posla sa školom, a još više s kazalištem, tako da nisam mogao raditi. Ako bih mogao završiti do određenog vremena, rado bih konkurirao.«

¹¹⁸ Knj. X, br. 73 od 31. III. 1895. U prijevodu: »Vjerujem da će za Tebe rok biti produžen do listopada (...).«

¹¹⁹ S. Miletić, *Hrvatsko glumište*, I, Zagreb 1904, str. 92.

¹²⁰ Knj. X, br. 74. U prijevodu: »Vilhar upravo komponira hrvatsku operu u dva čina. Pokušaj uskoro završiti svoju. Njenu izvedbu u Zagrebu mogu ti tako reći zagarantirati. Intendant dr. Miletić uvažava uvijek moje savjete.«

jatelju.¹²¹ Dalja Kuhačeva pisma na tu temu otkrivaju putove koje je Kuhač pronalazio i napore koje je ulagao da plasira operu *Kres*, no bez konačnog uspjeha: na pozornici Hrvatskog zemaljskog kazališta nikada nije došlo do njena izvođenja.

Kao primjer Kuhačevih nastojanja može poslužiti onaj dio pisma Gerbiču od 25. XII. 1896. godine¹²² u kojem ga obavještava da je predsjednik tipografskog pjevačkog društva »Sloga« dr. Antolko-
vić zamolio da mu Gerbič pošalje neke svoje zborove, hrvatske i slovenske, muške ili mješovite, a cappella ili uz orkestralnu pratnju — radi izvođenja. Kuhač tada sugerira Gerbiču da pošalje neki zbor iz *Kresa* i misli da bi to bila dobra reklama za operu. No Gerbičev odgovor na to pismo nije poznat, niti izvori koji bi potvrdili da je pjevačko društvo »Sloga« izvelo neki Gerbičev zbor.

Drugom prilikom, kasnije, u pismu od 19. I. 1898, Kuhač piše Gerbiču o mogućnosti izvođenja u Zagrebu, sad već dovršene opere *Kres*. Iako je upravitelj opere Nikola Faller rekao da zbog ranije preuzetih obaveza nema izgleda da opera bude uvrštena u repertoar te godine, Kuhač je potražio Miletića i od njega dobio pristanak da operu izvede ako Gerbič može počekati do ožujka ili travnja te godine. Kuhač je tada sugerirao Gerbiču da u slučaju pristanka pošalje partituru Miletiću ili njemu. Nastavak pisma prepričani je razgovor što ga je Kuhač vodio s Fallerom nakon razgovora s Miletićem. Faller je savjetovao Kuhaču da ne vjeruje suviše Miletićevim obećanjima, tim više što je bolestan i odlazi na dulji oporavak u Italiju. Ipak, misli Faller, partituru bi Gerbič mogao poslati, budući da »vielleicht wandelt Miletić momentan eine Laune an, die Oper *Kres* aufzuführen, dann muss aber die Partitur hier sein und Alles über Hals und Kopf gehen.«¹²³ To je pismo Kuhač završio s prijedlogom da o svemu tome Gerbič razmisli i sam razgovara s Fallerom.

Nakon ovog Kuhačeva pisma Gerbič je poslao partituru Kuhaču.¹²⁴ Zatim je, u veoma kratkom vremenu, završena prepiska na tu temu. Tri pisma od ožujka do svibnja 1898. godine osvjetljavaju niz događaja koji su se odigrali od primitka do vraćanja — neizvedene — Gerbičeve partiture.¹²⁵

¹²¹ O Miletićevu mišljenju i uvažavanju Kuhača usp. S. Miletić, *Hrvatsko glumište*, »Prolog«, 1978. Tako na primjer Miletić za Kuhača kaže: »(...) poznati naš stručnjak gosp. Kuhač (...)«, str. 212; »(...) Najkompetentniji naš muzikalni sudac, zaslužni prof. Kuhač (...)«, str. 332; »(...) Marljivo čitajući krasnu Kuhačevu knjigu o Lisinskom (...)«, str. 334; »(...) Već to što je vlada umjesto jedinih, po mojem sudu zato zvanih ličnosti, Ivana pl. Zajca ili prof. Kuhača, imenovala (...)«, str. 425.

¹²² Knj. XI, br. 27.

¹²³ Knj. XI, br. 169. U prijevodu: »Možda Miletić momentalno zaželi da izvede operu *Kres*, no u tom slučaju partitura mora biti ovdje i sve ići na vratanos.«

¹²⁴ Knj. XI, br. 182 od 9. III. 1898.

¹²⁵ To su: Kuhačevo pismo knj. XI, br. 182 od 9. III. 1898; Gerbičev pismo od 27. III. 1898; Kuhačevo pismo knj. XI, br. 190 od 26. V. 1898.

Prvo pismo sadrži Kuhačevu oduševljenu čestitku za uspjele operno djelo. U tom pismu Kuhač stvara nove planove da se opera izvede u Hrvatskom zemaljskom kazalištu, ili bar da Gerbić dozvoli pjevačkom društvu »Kolo« da na svom koncertu izvede prvi zbor iz II. čina opere. Kuhač misli da bi to bilo dobro kao reklama djelu. Na kraju tog pisma Kuhač opisuje na koji je način upoznao članove pjevačkog društva »Kolo« i Fallera s Gerbićevim djelom.

U svom odgovoru Gerbić obavještava Kuhača da pristaje da »Kolo«¹²⁶ izvede zbor iz njegove opere *Kres*, te najljepše zahvaljuje Kuhaču na svemu što je učinio. To pismo sadrži i prijedlog Kuhaču — iznesen s mnogo takta a nastao iz dobrog poznavanja teških uvjeta u kojima je Kuhač živio — da participira u materijalnom dobitku ukoliko bi opera bila izvedena u Zagrebu. Ovo pismo otkriva i neke Gerbićeve dalje namjere i započete pregovore oko izvođenja opere *Kres* u Linzu i Grazu. Gerbić je, naime, zamolio Kuhača da mu vrati partituru »wenn nämlich das Werk in Linz wird gehen können, da ich nicht die Partitur über den Sommer in Agram lassen kann. Ich beabsichtige dieselbe nach Graz zu senden, weil ich schon mit Director Schubert voriges Jahr darüber gesprochen habe und er mir sehr freundlich die Versicherung gab, alles für die Oper thun zu wollen. Wenn nun die Partitur über den Sommer in Agram läge, würde sehr viel Zeit verloren, so dass man die Oper nicht anderwärts (...) auch geben könnte«, uz obećanje da će partituru vratiti kada dobije od intendanture jamstvo o izvođenju.¹²⁷

Slijedi Kuhačevo pismo uz koje sa žaljenjem vraća partituru *Kresa*: »(...) Es thut mir in der Seele wehe, dass ich Dir nichts Erfreuliches mittheilen konnte, aber was kann ich allein thun, wenn unsere Freunde indolent sind und sich von Intriguen mitreissen lassen. Ich bin froh, dass ich schon 64 Jahre alt bin, denn die jetzige Musikrichtung und das jetzige Gebahren ist mir durch und durch zuwider (...).«¹²⁸

Niz okolnosti omeo je izvođenje Gerbićeve opere u Zagrebu. Ipak su, možda, dvije bile presudne: opera nije bila na vrijeme završena

¹²⁶ Pjevačko društvo »Kolo« na svom koncertu održanom 2. V. 1898. godine izvelo je uvertiru i lovački muški zbor iz Gerbićeve opere *Kres*.

¹²⁷ Gerbićevo pismo od 27. III. 1898. U prijevodu: »Ako će naime djela moći ići u Linzu, onda partituru ne mogu ostaviti preko ljeta u Zagrebu. Namjeravam je poslati u Graz, jer sam o tome prošle godine razgovarao s direktorom Schubertom, a on me uvjeravao da će za operu učiniti sve. Kad bi partitura preko ljeta ležala u Zagrebu, bilo bi izgubljeno mnogo vremena, tako da se opera drugdje (...) ne bi mogla davati.«

¹²⁸ Kuhačevo pismo od 26. V. 1898. U prijevodu: »U duši me boli da Ti ne mogu javiti ništa radosno, no što mogu ja sam učiniti kad su naši prijatelji indolentni i dozvoljavaju da ih uvuku u intrige. Veseo sam da mi je 64 godine, jer mi je sadašnji pravac u glazbi i sadašnje ponašanje skroz-na-skroz suprotno.«

te tako nije konkurirala na natječaju, i druga — bolest intendant Miletića. Može se, naime, pretpostaviti, poznavajući karakteristike Gerbićevih opera,¹²⁹ upoznavši Kuhačevu kritiku djela,¹³⁰ te intencije i realizacije Hrvatskog zemaljskog kazališta u vrijeme Miletićeve intendanture, da bi djelo bilo prihvaćeno, a zatim i izvedeno da je stiglo na vrijeme.¹³¹

Možda je još potrebno istaći da Kuhačevo nastojanje da se u Zagrebu izvede Gerbićeva opera *Kres* nije proizašlo samo iz oduševljenja za operu kao čist i dobro učinjen kompozitorski posao, već također iz uvjerenja da je njen »duh pravi slovenski«. U tom je Kuhač vidio značajan prilog slovenskom, ali i južnoslavenskom opernom stvaralaštvu. Stvoriti slavenski operni repertoar bio je cilj kojem je uvijek težio.

*
* *
*

Korespondencija Kuhač — Gerbič potvrđuje dugogodišnje prijateljstvo i suradnju ove dvojice muzičara, kulturnih radnika i rodoljuba. Ukazuje i na spomenute određene i specifične načine i oblike hrvatsko-slovenske kulturne povezanosti u složenim uvjetima i na teškim putovima novijeg razvoja hrvatske i slovenske kulture.

¹²⁹ Usp. D. Cvetko, *Razvoj muzičke umjetnosti u Sloveniji*, op. cit., str. 461: »(...) Smisao za dramatiku doveo je Gerbiča i na područje scenske muzike. Tu je dao dvije opere: *Nabor* i *Kres*. Obje su karakteristične zbog svoje melodike koja teče, zbog bogate zvučnosti, arhitektonike širokoga poteza i perfektne instrumentacije (...)»

¹³⁰ Iz Kuhačeva pisma knj. XI, br. 182 od 9. III. 1898. U prijevodu: »Tvoja opera je vrlo lijepa, neka mjesta upravo ushićuju, rad odličan, duh je originalni slovenski. Cestitam Ti najsrdačnije i duboko se klanjam pred Tvojom stvaralačkom snagom.»

¹³¹ Usp. S. Miletić, op. cit., str. 90: »Što se repertoira tiče, naravski je da taj u prvom redu mora nositi biljeg narodni, tj. *hrvatski*, a zatim *opće slavenski*.« Također: »Moj ideal bio je stvoriti u Zagrebu eminentno *hrvatski umjetnički zavod*.«

Résumé

LES RELATIONS MUSICALES CROATO-SLOVÈNES DANS LA LUMIÈRE DE LA CORRESPONDANCE KUHAČ-GERBIČ

Franjo Kuhač (1834—1911) ethnomusicologue croate, historien, théoréticien de la musique et écrivain, entretenait, pendant plus de quarante ans, les relations avec les compositeurs et les autres personnes travaillant dans le domaine de la musique en Slovénie, tant par la voie privée que par l'officielle. Il demandait leur collaboration dans le recueillement des airs populaires slovènes, et priait pour l'abonnement pour son recueil des *Airs populaires sud-slaves*; il recevait leurs travaux et envoyait les siens à une appréciation critique. Aussi, s'occupait-il de l'exécution des œuvres des compositeurs slovènes en Croatie, etc.

La complexité de ces liaisons est très bien manifestée dans la correspondance de Kuhač et du compositeur slovène, chanteur et participant actif de la vie musicale slovène de la seconde moitié du XIXe siècle, Frano Gerbič (1840—1917).

La correspondance Kuhač-Gerbič dura, d'une manière discontinue, 32 ans. Les thèmes de ces lettres concernent les domaines les plus importants de la vie musicale intensifiée des deux milieux, ayant rapport au travail compositeur, pédagogique et organisateur des deux correspondants, à la création du théâtre national de l'opéra, aux problèmes du professionnalisme musical et à l'élaboration scientifique du phénomène de la musique populaire et artistique.

Dans cette contribution il est question des thèmes suivants: *Gerbič, ses connaissances et sa rédaction des œuvres de Kuhač; Kuhač, ses connaissances et sa rédaction des œuvres de Gerbič; Initiation au chant sur la note de Kuhač; possibilité d'un emploi pour Gerbič à Zagreb, après 1878; situation dans le Théâtre national croate et l'opéra Kres de Gerbič.*

Mise à part la diversité des thèmes, toutes les lettres de la correspondance Kuhač-Gerbič témoignent de l'amitié et de la tendance nationale et culturelle sympathisante liant ces deux patriotes, musiciens et travailleurs culturels. Aussi bien, démontrent-elles l'aspect spécifique des liaisons culturelles croato-slovènes se déroulant dans des conditions complexes et suivant les voies pénibles du développement moderne de la culture croate et slovène.

SADRŽAJ

LADISLAV ŠABAN	
Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj	5
DUBRAVKA FRANKOVIĆ	
Vrazovo »Kolo« o muzici	85
MARIJA BOŽIĆ	
Usporedba estetičkih koncepcija o muzici u Hindemitha i Stravinskog	93
JOSIP ANDREIS	
Muzikologija u Hrvatskoj u razdoblju 1973—1978	133
KORALJKA KOS	
Dora Pejačević — Karl Kraus <i>Kontakti, poticaji</i>	161
DUBRAVKA FRANKOVIĆ	
Hrvatsko-slovenski muzički kontakti u svjetlu Kuhačeve korespondencije s Gerbičem	171